

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 257 (5).**

1925. a.

**II Riigikogu koosolek 15. oktoobril 1925. a.
kell 10 hom.**

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Jaakson**, kohtuminister **R. Gabrel**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Virma**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutöominister **A. Kerem**.

P ä e v a k o r d :

1. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul 51 Riigikogu liikme arupärimise peale Saaremaa rahukogu mitteavamise kohta.

2. J. Tiks'i küsimine põllutöoministrile Puiatu mõisatöölise ilma maata jätmise kohta.

3. M. Laarman'i ja P. Järve küsimine põllutöoministrile põllumeestele antud riiklikude laenude maksutähtaegade pikendamise kohta.

4. M. Laarman'i ja P. Järve küsimine põllutöoministrile Pärnumaal Uulu vallas kohadelt lahkuma sunnitud riigi-renditalunikkude edaspidise elujärje kindlustamise kohta.

5. J. Piiskar'i, J. Tiks'i, E. Jonas'e ja A. Vomm'i arupärimise-ettepanek rahaministrile kaitseliidu maksu asjus.

6. Tööliste haiguse korral kindlustamise seaduse muutmise seadus — rkl. L. Johanson'i ettepanek.

7. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmisseadus—rkl-te K. Kornel'i, J. Temant'i ja O. Strandman'i ettepanek.

8. Matmispaikade seadus — I lugemisel.

9. Perekonnaseisu seadus — üldkommisjoni ettepanek.

10. Perekonnaseisu seaduse maksmapanemise seadus — üldkommisjoni ettepanek.

11. Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

12. Kohtute asutamise seaduse § 406-³ muutmise seadus — III lugemisel.

13. Rahukohtunikkudekohtualluvuse muutmise seadus — II lugemisel.

14. Kohtupalati ja rahukogude kohtuis-tungite koosseisu muutmise seadus — II lugemisel.

15. Riigiasutuste koosseisude muutmise seadus — II lugemisel.

16. Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seadus — üldkommisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päevakorra Juhataja A. Rei: täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku. Päevakorra täiendamiseks on rkl. Martinson'i poolt ettepanek, võtta päevakorda esimeseks punktiks riigi majandusnõukogu täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega on päevakord kindlaks määratud. Enne päevakorra juurde asumist on sekretäiril sõna teadaande korras.

2. Teadaandmine tervitus-telegrammi kohta. Sekretäär **J. Holberg** (loeb): „Türi malevkond tervitab oma vanutamise pidustuse puhul 11. oktoobril Vabariigi Valitsust ja Riigikogu, soovides neile kindlat kätt ja püsivust ning töotades oma poolt mehise meelega kodumaa kaitseks valmis olla. Malevkonna juhatus“.

3. Riigi majandusnõukogu täiendavad valimised. Juhataja **A. Rei**: Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek tehtud riigi majandusnõukogusse valida rkl. Laidoner'i asemele rkl. Masik. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Masik riigi majandusnõukogusse valitud.

4. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul 51 Riigikogu liikme arupärimise peale Saare- **A. Jõeäär** (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Esimest korda Eesti parlamendi ajaloos on tegemist arupärimisega, mida esitanud ja oma allkirjadega toetanud parlamendi abso-

maa rahukogu luutne enamuse ja seal-
mitteavamise juures enamuse mitte ühelt
kohta. tiivalt, vaid enamuse sei-
nast seinani. Kõikide rüh-

made esitajad ja liikmed. Selletõttu arvan mina, oleks võinud loota, et Vabariigi Valitsus, eriti veel selle pika aja jooksul, mis arupärimise esitamisest möödunud on, võimaluse leiab arupärimises puudutatud küsimuse rahuldavalt lahendamiseks. Kahjuks ei ole aga see sündinud ja rahuldava lahenduse asemel on Vabariigi Valitsus põhjendustega ja seletustega esinenud, mille ümberlukkamiseks lubatagu minule lühidalt järgmist ette tuua. Vabariigi Valitsuse seletusi ja põhjendusi võib jagada kahte liiki: 1) vormilised, et Saaremaa rahukogu asutamine olla teostamata jäänud sellepärast, et seda ei saada teha ilma sellekohase eriseadusega. 2) sisulised: Valitsus ei loe Saaremaale iseseisva rahukogu asutamist tarvilikuks, kohtuasjade vähese arvu tõttu.

Nii vormiliste kui sisuliste põhjenduste vastu võib täie õigusega vaielda. Mingisugust eriseadust Saaremaale rahukogu asutamiseks ei ole vaja. Maksivate seaduste põhjal peab seal rahukogu olema Eesti vabariigi algusest 1918. a. saadik, ja mitte iseseisva rahukogu asutamiseks, vaid ümberpöörduvalt, endiste seaduste äramuutmiseks oleks eriseadust vaja, kui tahetakse Saaremaa rahukogu seaduslikus korras maha matta. Sennikaua kui seda tehtud ei ole, on see maksivate seaduste rikkumine, et Saaremaal rahukogu avatud ei ole ja see seaduse rikkumine on kestnud juba ligi 7 aastat kogu Eesti vabariigi olemasolu kestvuse.

„Riigi Teatajas“ nr. 1 1918. a. leidub ajutise valitsuse poolt vastuvõetud seadus kohtute sisseseadmise üle, mille § 1 kõneleb järgmist: Kõik kohtuasutused Eesti vabariigi piirides alustavad päeval, mis kohtuministri poolt kindlaks määratakse, oma tegevust seaduste põhjal, mis endise ühendatud Eesti-Põhja-Liivimaa kubermangu piirides kunni 24. oktoobrini 1917. a. maksvad olid, järgmistele muudatustele ja täiendustele:

a) Rahukogud on ühtlasi esimeseks astmeks nõudmise ja süüteo asjades, mis rahukohtuniku võimupiirist üle ulatavad.

Saaremaa asus endise Põhja-Liivimaa kubermangu piirides ja pöörates Vene seaduste poole, mis seal kunni 24. oktoobrini 1917. a. maksvad olid, leiame, et juba 1889. a. saadik Saaremaal iseseisev rahukogu asus ja tegutses täpselt samasugustel alustel, kui Rakvere-Paide, Tartu-Võru, Viljandi-Pärnu ja Tallinna-Haapsalu rahukogud. Seda näete, kui võtate Baltimaa kubermangu kohtuasutuste korralduse seaduse 9. lisa (koosseisud).

Ajutise valitsuse deklaratsioonist loeme: Julgeolek ja seaduslik kord on ilma kohtute kaastegevuseta vähe kindlustatud. Rahukohtunikkude võrku tuleb laiendada ja nende võimupiirid tõsta, sedasama tuleb teha rahukogudega.

Kuid üks on deklaratsioon ja teine on tegelik elu. Rahukogude võrgu laiendamist teostab selleaegne härra kohtuminister sel teel, et osa neist ellu kutsumata jätab ja Saaremaa rahukogu ühendab esialgul Viljandi-Pärnu rahukoguga. Nähtavasti arvati, et Saaremaa vist kuskil Viljandi või Pärnu taga asub. Alles hiljem, pärast Saaremaa mässu 7. märtsil 1919. a. saadi täpsemad teated selle tundmata maaala asukoha üle ja ühendati saared Tallinna-Haapsalu rahukogu piirkonnaga.

See on sündinud kohtuministeriumi korralduste ja valitsuse määruste põhjal, mis maksivate seadustele vastu käivad ja mis seadusi muuta ei või.

Ainuke vormiline põhjus, mis Vabariigi Valitsusel võis olla Saaremaa rahukogu mitteavamiseks viimastel aastatel, oli see, et krediitid ja vastavad koosseisud rahukogu avamiseks puudusid. Riigi eelarves ei olnud selleks summasid ette nähtud ja eelarve on ka seadus, ja kui riigi eelarve juurde ei ole lisatud koosseise rahukogu avamiseks Saaremaal, siis võis seletada, et sellega sennine kord vastavalt muudetud. Käesoleval aastal ei ole ka seda takistust. Käesoleval aastal langesid ka need põhjendused ära. Kui vaadata käesoleva aasta tulude ja kulude eelarvet, nagu ta ühtlustamise komisjoni poolt Riigikogule esitati nende muudatustega, mis komisjonides tehtud, siis leiame kohtuministeriumi eelarvest peatükk II. Kohtud C rahukogud, riigi 1925. a. eelarve ühtlustamise komisjoni ettepanekust järgmist: et võimaldada Saaremaa jaoks asutada rahukogu, peab komisjon järgmised koosseisu muudatused ette võtma. Palku on vähendatud ja vähendamine tekkis Saaremaa kohtute ümberkorraldusest. Samuti on vähendatud ametsoitude tasu jällegi põhjendades, et vähendus on saadud sellest, et Tallinna-Haapsalu rahukogu väljasõidud Kuressaarde ära jäävad. Vallasvara on suurendatud ja suurendus tekkis seeläbi, et otsustati Saaremaa rahukogule kirjutusmasin osta. Prokuratuuri suurendus on välja kutsutud rahukogu asutamisega Saaremaale. § 1. Palgad — suurendati ja motiivides on öeldud — arvesse võttes seda, et Saaremaa rahukogu arvel tuli palgakrediiti suurendada. § 2. Ametsõitude tasu vähendamine tekkis sellest, et rahukogu asutamisega Saaremaa omale prokurööri abi saab, siis jäävad Haapsalu prokurööri abi sõidud Kuressaarde ära ja sellest ka vähendus. Nii et praegu

mingisugust seaduslikku takistust selleks ei ole, et rahukogu Saaremaal võiks iseseisvalt ellu kutsutud saada. Sest Riigikogu võttis eelarve ettepanud põhjendustega muutumatult vastu. Pean tähendama, et ei kohtuministeriumi eelarve-kommisjonis, ei ühtlustamise komisjonis ega ka Riigikogus eelarve arutamise ajal ei vaieldud ei kohtuministeriumi esitaja ega Vabariigi Valitsuse poolt nende muudatuste ja täienduste vastu. Asi on kõigiti korras. Kohtuministeriumi esitaja oli ka arvamise päri, et Saaremaa rahukogu avamiseks mingit eriseadust enam vaja ei ole.

Kui eriseadust tarvis oleks olnud, oleks seda selle aja jooksul võidud esitada ja ka vastu võtta. Sellepärast küsime veel kord, mille jaoks on siis eriseadust nüüd vaja. Seaduslik alus on olemas juba 1889. aastast saadik, koosseisud on kinnitatud, krediitid on olemas. Rahvaesitus on oma kindlat tahtmist küllalt selgesti väljendanud. Puudub ainult valitsusel tahtmine täita eelarvet, mis kui seadus kohustav on temale täitmiseks.

Jäädes puht vormilisele alusele võiks sellega lõpetada ja sisulised vastuväited kaalumata jätta.

Saaremaale rahukogu avamiseks ei ole vaja enam mingit eriseadust, selleks on küllalt maksvatetest seadustest, riigi eelarvest ja selle juurde lisatud koosseisudest. Rahvaesitus on rahukogu avamise tarvilikuks tunnustanud ja valitsusel ei ole vaja enam oma kallist aega raisata küsimuse kaalumise, kuivõrd otstarbekohane ja õige parlamendi otsus on, seda enam, et komisjonides ega Riigikogus valitsus tarvilikuks ei leidnud vastu vaielda.

Parlamendi ja ka valitsuse prestiihi pärast ei tohiks valitsus üldse sarnasele pinnale küsimust asetada.

Kuid kaalume siiski lühidalt ka sisulisi põhjendusi. Oletame, et oleks tarvis eriseadust ja et valitsusel on õigus kaaluda Riigikogu poolt vastuvõetud seadusi ning eelarvet otstarbekohasuse seisukohast.

Nüüd vaatame, missuguseid sisulisi põhjendusi on selle vastu ette toodud. Ainuke põhjus: kohtuasju Saaremaal vähe. Pean aga tähendama, et Vene valitsuse ajal ja okupatsiooniajal ei olnud neid seal ka rohkem, vast isegi veel vähem. Siis arutasid osa asju 18 valakohut ja ülem talurahvakohus, kes nüüd puuduvad, ja kelle asjad praegu rahukohtunikule ning rahukogudele alluvad.

Pean tähendama, et Vene valitsus ei olnud ka sugugi helde riigiasutuste loomisega. Riigiametnikke oli mitu korda endises Eesti kubermangus vähem kui praegu. Sellepeale vaatamata asutati Saaremaale iseseisev rahukogu. Täheb, seda peeti siiski nii hädatarvilikuks,

sellepeale vaatamata, et vallakohtu kaudu õigusemõistmine sel ajal suuremale hulga kodanikkudest kergemini kättesaadav oli. Isegi okupatsioonivõimud seadsid Saaremaal peale muude kohtute sisse r i n g k o n n a k o h t u, mis kõigesuuremaid kriminaal- ja tsiviilasju võis arutada.

Missuguseid valupäevi aga saarlased üle elanud on siis, kui riigivõimu Eestis teostama hakkas rahvas ise, sellest üksikasjalisemalt rääkida viiks pikale. Teen ainult mõned märkused.—

Vallakohtud, nagu teame, kaotati igalpool, ka Saaremaal ära. Peale selle kaotati ära ka rahukogu. Kunni aprillikuuni 1919. a oli ainuke kohtuvõimu teostaja üks kohtu-uuri, kes ühtlasi rahukohtuniku kohuseid täitis.

Kohtupristavi said saarlased alles 1924. aastal. Täheb 6 aastat olid ilma kohtupristavita ja vahepeal käis otsuseid täitmas Haapsalu kohtupristav. 1000-margalise sissenõudmise juures tuli sõidukulu maksta 6—7000 marka ja seda pidid need kodanikud maksma, kes olid sunnitud pristavi abi tarvitama. Täheb kohtukulu läks kallimaks kui nõudmise summa iseenesest, ja seda kulu ei ole valitsus mitte arvesse võtnud, kui ta oma kalkulasioonid tegi. Pärandusajade pärast tuli väiksemalgi popsikohapidajal Tallinna pöörata. Saaremaal on popsikohad võrdlemisi väikse väärtusega ja kõigi nende asjade pärast olid inimesed sunnitud Tallinna tulema. Sedasama tuleb praegu teha esimese astme tsiviilasjus, administratiiv-, abielulahutamise-, registreerimise asjus jne. Kõigis neis asjus peab Tallinna rahukogu poole pöörama, ja ei ole ime, kui niisuguste tingimuste juures suur hulk kodanikke, ma ei või just öelda, kui suur see arv protsentuaalselt on, on sunnitud loobuma oma õiguste kaitsest. Kõike seda arvesse võttes ei ole ime, kui nende statistiliste andmete põhjal, mida härra kohtuminister ette tõi, Saaremaa kohtuasjade arv nii väikene on. Arvan, et kui saarlastel tuleks Konstantinoopolisse või Tokiosse kohtusse minna, siis ühtki saarlaste kohtuasja registreerida ei oleks. Isegi sel ajal, kui nad Viljandi-Pärnu rahukogu all seisid, ei olnud ühtki asja, sest võimatu oli sinna sõita. On kohus rahvale kättesaadavam, siis on ka kohtuasjade arv suurem. Kui aga vaadata seda arvu, siis näeme, et see nii väga väikene ei olegi, võrreldes koosseisudega, mida kavatsetav rahukogu nõuab ja kui arvesse võtta töömitmekesidust, jätkuks seda täiesti kahele kohtunikule — esimehele ja alalisele liikmele. Nagu härra kohtuministri seletustest selgus, tuleb umbes 400 kohtuasja aastas. Praegu sõidab rahukogu kaks korda aastas välja II astme asjade ja suuremate kriminaalasjade arutamiseks,

istub terve kuu järgimööda näiteks praegu 23. septembrist — 20. oktoobrini. Tähendab et kaks kuud aastas jätkub tööd järjekorraliseks istumiseks. Ligi 400 asja aastas teeb kohtuniku kohta 200 asja välja. Peale selle on rahukogu esimehel ka teisi ülesandeid. Seal on ununenud kaotamata veneajast järelejäänud krepstijaoskond, mida praegu rahukohtunik juhatab ja mille juhatamine peaks rahukogu esimehele üle minema. Et senniajani vastav juhataja puudub, see on väga kurbi nähtusi esile toonud, nagu sekretääri raharaiskamine ja lõpuks enesetapmine jne. Raisatud oli üle 300.000 marga. Kes aga need summad maksab? Kas maksab valitsus need oma taskust või peavad inimesed veel teist kord maksma? Silmas pidades veel osakondade mitmekesidust — II astmes on kaks osakonda — tsiviil- ja kriminaal-osakonnad, I astmes veel rohkem: tsiviil-, kriminaal-, administratiiv- ja registreeimisosakonnad, siis ei saa sugugi öelda, et kohtuasjade arv ühe rahukogu liikme kohta aastas sama summat välja ei tee, mis mannermaalgi. Tööd on Saaremaal küllalt ja nõuab rahukogu esimehelt ja alaliselt liikmelt rohkem oskust ja teadmisi, kui seal, kus see töö rohkem spetsialiseeritud on. Seda karta, et siin kellelegi ainult koht luuakse, ei ole mingisugust põhjust. Kõigi nelja rahukogu, see on Tallinna-Haapsalu, Tartu-Võru, Viljandi-Pärnu ja Rakvere-Paide kohta tuli kohtuasju aastas 23.323. Neljas rahukogus kokku on kohtunikke 98. Kui meie jagame kohtuasjade arvu kohtunikude arvule, siis saame keskmiselt 230 asja iga kohtuniku kohta, Kui Saaremaale ainult rahukogu esimees ja üks alaline liige määratakse, siis tuleb kumbagi kohta umbes 200 asja aastas. Arvesse võttes, et kohtu kättesaadavamaks tegemise läbi asjade arv palju tõuseb, siis teeb see aastas sama summa välja mis mannermaalgi. Kuid ma arvan, et siin ei ole koht, kus viimast penni küünte ja hammastega kaitsta tuleb, selle eest makstes kallist hinda, ära võttes ühelt osalt kodanikkudelt võimaluse omi õigusi kohtulikult kaitsta. Saarlased peavad praegu tahes või tahtmata demokraatlikust vabariigist saama ettekujutuse, et see politsei riik on, aga mitte õiguslik riik. Vene ajal oli Saaremaal 5 nõndanimetatud urjandnikku, nüüd on seal üksi 17 politsei raiooni-ülemat, muudest politseinikkudest rääkimata, Kohtu asutamiseks ei leita aga summasid, ei taheta isegi siis asutada rahukogu, kui see odavam tuleks praegustest väljasõidu kuludest, et riigi eelarves kokkuhoidmist võimaldada, nagu see käesoleval aastal kujunes.

Kodanikud tahaksid loota oma valitsuselt vähemast niigi palju vastutulekut ja õiglastest vajadustest arusaamist, kui seda oli Vene tsaari-

valitsusel ja okupatsioonivõimudel. Rahvaesitus on seda arusaamist üles näidanud ja seda iseäralikum paistab Vabariigi Valitsuse seisukoht, kes vastu Riigikogu tahtmist igasuguste ettekäänete all kõrvale puikleb täitmast seda, mida peaks ilma igasuguste näpunäideteta rahvaesituse poolt. Okupatsioonivõimud ei oodanud Saksa riigipäeva seisukohavõtmist, vaid asutasid ringkonnakohtu selle peale vaatamata, et sel ainult kümnekond asja otsustada tuli. Vabariigi Valitsus, kellele Riigikogu selleks koosseisud ja krediitid määranud, keeldub aga neid tarvitamast. Missugusele otsusele peaks rahvas tulema sarnase valitsuse kohta. Ülemineku-vormel võiks sel puhul omada sootu teistsuguse kuju, kui minu poolt esitatav. Kuid läbi rääkides arupärimise allakirjutajatega, kes kuuluvad kõikidesse rühmadesse, esitan vastuvõtmiseks järgmise võrdlemisi väga tagasihoidliku ettepaneku: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse seletuse 51 Riigikogu liikme arupärimise peale Saaremaa rahukogu mitteavamise kohta, tunnistab Riigikogu tarvilikuks, et Vabariigi Valitsus sellekohaste seaduste ja riigi eelarve ning selle lisa põhjal võimalikult pea samme astuks Saaremaa rahukogu avamiseks, ja läheb päevakorras edasi“.

Arupärimist toetasid oma allkirjadega 51 Riigikogu liiget. Olen kindel, et kõigi rahvaesitajate käed sama ühemeelselt tõusevad esitatud ülemineku-vormeli poolt.

Kohtuminister R. Gabrel: Härra eelkõneleja avaldas arvamist, et Saaremaa rahukogu avamiseks ei olevat eriseadust vaja, sest vastav seadus olevat juba aastal 1889. välja antud. Selle arvamisega ei saa mina ühineda järgmistel põhjustel. 1918. aastal väljaantud seaduse järele, mis „Riigi Teatajas“ nr. 1 avaldatud, oli kohtuministrile õigus antud päeva ära määrata, millal kohtuasutused tegevusse astuvad. Sellest õigusest saan mina nii aru, et kohtuminister võis niisugust otsust ainult üks kord teha, ainult üks kord seda momenti või seda päeva ära määrata, millal kohtuasutused, kes oma tegevuse olid katkestanud, uuesti võisid tegevusse astuda. Aga et tema pärast võiks ühel või teisel kohal oma äranägemise järele kohut tegevusse astuda lasta, niisugust õigust ei ole selle seadusega, minu arvamise järele, kohtuministrile antud. Peale selle on Saaremaa rahukogu faktiliselt ära kaotatud ajutise valitsuse määrusega, mis avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 14 — 1919. a. ja missuguse määrusega on maa-ala, mis enne Saaremaa rahukogu piirkonda kuulus, ühendatud Tallinna-Haapsalu rahukogu ringkonnaga. Sellel ajutise valitsuse määrusel on seaduse jõud ja

sellepärast võib tema äramuutmise sündida ainult seadusandlikul teel.

Mis puutub asja sisulisse külge, nimelt et Vene ajal Saaremaal kohtuasju rohkem ei olnud, siiski oli seal iseseisev rahukogu, siis tuleb silmas pidada, et rahukogu, mis Vene ajal tegutses, ei olnud samasugune kohus, selles samas ulatuses, nagu teda praegu tahetakse avada. Vene ajal oli seal II astme kohus, appellatsioonaste nende asjade jaoks, mis rahukohtunikud poolt otsustatud. Praegu tahetakse sinna asutada niisugune rahukogu, nagu nad praegusel ajal meil tegutsevad, nimelt rahukogu, mis ühtlasi on endine veneaegne ringkonnakohus, kus suuremad asjad esimeses astmes arutatakse. Vene ajal seisis see rahukohus koos: esimehest, sekretärist ja ühest kantseleiametnikust, peale selle veel kaks rahukohtunikku ja mõni aurahukohtunik, kes koosseisu moodustasid, kui rahukogu kokku tuli. Nagu mina juba aruandmise peale vastamisel tähendasin, on niisugune koosseis, mis koosneb esimehest ja rahukohtunikudest, esimese astme asjade arutamiseks ja otsustamiseks liig puudulik, sellepärast, et praegusel rahukogul, kui esimese astme kohtul on suuremaid asju arutada. Nende asjade hulka kuuluvad kriminaal-, tsiviil- ja administratiivasjad ja kui ainult üks alaline kohtunik, nimelt esimees olemas on, siis ei või see ometi kõigis asjus spetsialist olla, ja kohus ei seisaks selle tõttu oma ülesande kõrgusel. Peale selle ei või meie seda, mis Vene riik enesele lubas, järele teha. Meie jõud ei ulata selleks.

Kui okupatsioonial ajal Saaremaal Saksa sõjaväevõimud mingisuguse nõndanimetatud ringkonnakohtu asutasid, siis ei või meie sellest eeskujuga võtta, sest nemad pidid ikkagi mingisuguse kohtuasutuse ellu kutsuma, sest Saaremaa oli okupeeritud, mannermaa aga veel mitte, ning nemad ei saanud Saaremaad kohtu alluvuse suhtes ometi Berliiniga ühendada. Peale selle seisis see kohus koos Saksa ohvitseridest, nii et see kohus Saksa võimudele suuremaid kulusid ei teinud. Meil on aga asi hoopis teisiti. Meil tekitab see tuntavaid kulusid. Et selle läbi kohtuasjade arv suureneks, kui Saaremaal iseseisev rahukogu oleks, on ainult oletus, mis millegiga tõendatud ei ole. Saaremaal on praegu kolm rahukohtunikku; hiljuti viidi neist üks üle, Kuressaarest Orissaarele. Oli arvata, et selle läbi tema asjade arv tõuseb, muutus ju tema rahvale enam kättesaadavamaks; nüüd on aga ilmsiks tulnud vastupidine nähtus: rahukohtuniku jaoks on endiseks jäänud, kuid asjade arv vähemaks, kui korral, millal tema Kuressaares asus.

Nii et igatahes fakt on see, et Saaremaale iseseisva rahukogu avamine millegiga põhjen-

datud ei ole. Kohtuasju on seal kümme korda vähem, kui praegu meil kõige väiksemas rahukogus. Sellepärast ei leidnud Vabariigi Valitsus võimalikuks Saaremaa rahukogu asutamise seaduse algatamist oma peale võtta, kui aga Riigikogu seda ise algatada tahab, siis ei keeldu Vabariigi Valitsus seda täitmast.

A. Jõeäär (stp): Ma paari sõnaga lubaksin omale ettetoodud väidete õienduseks mõned faktilised märkused. Mis asja vormilisse külge puutub, siis on härra kohtuminister arvamisel, et kui kord 1919. aastal Vabariigi Valitsus Saaremaa rahukogu piirkonda muutis, siis nüüd ei saa seda enam teisiti parandada, kui ainult seadusandlikul teel. Ma arvan, see vaade on ekslik, ajutiste kohtute sisseseadmise seadusest ei ole ka näha, et oleksid ära muudetud veneaegsed seadused. Kuid kui ka ühineda härra kohtuministri arvamiselega, et temal nüüd enam võimalik muuta ei ole, mis kord Vabariigi Valitsuse poolt kindlaks määratud, siis küsime, mispärast Vabariigi Valitsus seda teha ei või, kes 1919. aastal võis seda piirkonda kindlaks määrata, mis takistab siis nüüd seda tegemast 1925. aastal. Selle jaoks ei ole mingisugust takistust. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ajutise valitsuse seadus on teine hoopis!) Ei, see ei ole seadusandlik akt, see 1919. a. kohtupiirkondade muutmise korraldus, vaid see on ainult valitsuse määrus. Nüüd edasi sisuliselt. Vene ajal olnud Saaremaal teise astme rahukogu. Kuid Vene ajal olid Rakvere-Paide, Viljandi-Pärnu, Tartu-Võru ja Tallinna-Haapsalu rahukogud samuti ainult teise astme kohtud, ja kui tarvilikuks arvati neile esimese astme õigus anda, siis käib see seadus ühtlasi kõigi rahukogude kohta. Kui see käib Rakvere-Paide, Viljandi-Pärnu ja teiste kohta, siis on loomulik, et peab käima ka Saaremaa rahukogu kohta, siin ei ole mingit vahet. Ja kui arvatakse, et koosseisud väiksed on, siis koosseisude muutmise seaduses sai ette nähtud Saaremaa rahukogu jaoks kaks kohtunikku: rahukogu esimees ja üks alaline liige. Peale selle on seal olemas kohapeal kolm rahukohtunikku, nii et koosseis on seal küllaldane, et rahuldada õiguse mõistmise nõudeid. Öeldakse, et okupatsioonivõimudel ei olnud Berliiniga võimalik Saaremaa kohtuid ühendada. Neil oli Riiaga hoopis lähem ühendus ja Saaremaa oleks võinud väga hästi Riia ringkonnakohtu alla käia ja ühendus oleks palju lihtsam kui Tallinnaga olnud, aga seda ei tehtud, vaid seati sisse igasuguseid kohtuid, nii kui neid Venemaal oli.

Kui nüüd härra kohtuminister toob ette, et Saaremaa rahukohtunikudel asjade arv vähenenud, siis pean tähendama, et see tuleb

ebaõigest piirkondade jaotamisest. Rahu-kohtunikule määrati alluvaks vallad, mille elanikkudel rahukohtuniku asukohta sõitmine palju kaugem on, kui enne, selletõttu pidi asjade arv seal vähemaks jääma. Aga kui õieti vastavalt elunõuetele piirkondade jaotamist korraldada, siis ei ole karta, et seal tööpuudus tuleks.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Jõeäär'i poolt on ette pandud järgmine ülemineku-vormel: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse seletuse 51 Riigikogu liikme arupärimise peale Saaremaa rahukogu mitteavamise kohta, tunnistab Riigikogu tarvilikuks, et Vabariigi Valitsus sellekohaste seaduste ja riigi eelarve ning selle lisa põhjal võimalikult pea samme astuks Saaremaa rahukogu avamiseks, ja läheb päevakorras edasi.“

Teiselt poolt on järgmine liht ülemineku-vormel rkl. Raudkepp'i poolt esitatud: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse 51 Riigikogu liikme arupärimise peale Saaremaa rahukogu mitteavamise kohta, — läheb päevakorras edasi.“

Kohtuminister **R. Gabrel**: Härra Jõeäär'i poolt esitatud ülemineku-vormeli kohta on mul au seletada, et Vabariigi Valitsus on arvamisel, et ilma eriseaduseta rahukogu avamine Saaremaal võimalik ei ole, ja sellepärast, kui nüüd see ülemineku-vormel vastu võetakse, mille järele Vabariigi Valitsusele ülesandeks tehakse seda ilma eriseaduseta teha, siis on Vabariigi Valitsus sunnitud sellest oma järeldused tegema.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Jõeäär'i ülemineku-vormel kuulub motiveeritud ülemineku-vormelite hulka ja tuleb sellepärast esimesena hääletamisele. Kui see ülemineku-vormel ei peaks vastuvõtmist leidma, siis tuleb hääletamisele rkl. Raudkepp'i liht ülemineku-vormel. Panen rkl. Jõeäär'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Jõeäär'i ülemineku-vormeli poolt on 27, vastu 28 häält, — seega tagasi lükatud. (Vahelhüüe: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Rkl. Jõeäär'i ülemineku-vormeli poolt on 29, vastu 32 häält, 2 erapooletut — seega tagasi lükatud.

Nüüd panen hääletamisele rkl. Raudkepp'i liht ülemineku-vormeli. (Hääletatakse.) Liht ülemineku-vormel on 29 häälega 19 hääle vastu vastu võetud.

Seega on käesolev päevakorra-punkt läbi.

Tehnilistel põhjustel kuulutan viieminutilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 11.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 11.10 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

5. J. Tiks'i küsimine põllutööministrile Puiatu mõisatöölise ilma maata jätmise kohta ja põllutööminister A. Kerem'i vastamine küsimise peale.

J. Tiks (stp) (loeb): Palun põllutööministrilt vastust järgmistele küsimistele: 1) Missugustel põhjustel jäeti tänavu kevaldel ilma maata Puiatu mõisatöölise 6 perekonda, kes 3 aasta kestes juba olid nende käes olevat maad kasutanud?

2) Kas ja millal ning kust kavatakse põllutöministeerium neile mõisatöölise-perekondadele maad anda?

Põllutööminister **A. Kerem**: Austatud Riigikogu liikmed! Selle küsimise kohta on mul au järgmist seletada. Puiatu asunduse peale maasaajateks määramiseks oli esitatud 17 perekonda, nendest on ministri poolt maasaajaks määratud 15, määramata 2: üks põhjusel, et maaseaduse § 20. p. c alusel maasaamiseks õigustatud ei olnud, teine — et temal alevi maast majaplats kasutada antud oli.

Töölise kohti oli planeeritud 10 ja kohad on välja antud järgmiselt: kuuele perekonnale iseseisvat kuus krunti ja kaheksale perekonnale igale pool kohta. Nii oleks siis varustatud 14 perekonda. Üks töölis perekond Hans Tamm ütles vabatahtlikult lahti tingimisega, et kandideerimise õigus edasi jääks, kui mujal töölist kohad vabanevad. 1 tööline, A. Kool, kellel majaplats kasutada oli, on sellest ennast lahti öelnud ja nüüd on palve otsustamata kunni selgub, kust temale krunt võib antud saada.

6. M. Laarman'i ja P. Järve küsimine põllutööministrile põllumeestele antud riiklike laenude maksutähtsuse pikendamise kohta ja põllutööminister A. Kerem'i vastamine küsimise peale.

P. Järve (põl) (loeb): Kas on põllutööminister korraldusi teinud või kavatab neid ligematel päevadel teha põllupidajatele antud riiklike laenude laenude seemnevilja ostmiseks, loomadele jõutoidu muretsemiseks jne. lähemal ajal kätte jõudvate maksutähtsuse pikendamiseks?

Põllutööminister **A. Kerem**: Austatud Riigikogu liikmed! Selle küsimise kohta on mul au

järgmist seletada. Põllutööministeeriumil ei ole õigust korraldusi teha väljaantud laenude pikendamiseks, kuna laenu välja antud Eesti panga korraldusel. Küll on aga minul teada, et Eesti pank niisuguseid laenusid pikendab. Nende laenude pikendamise tingimiste kui ka protsentide määra üle arupidamine oleks kõige produktiivsem Eesti panga nõukogus, kust ka põllumeestekogude liikmed osa võtavad.

7. M. Laarman'i ja P. Järve küsimine põllutööministrile Pärnumaal Uulu vallas kohtadelt lahkuma sunnitud riigirenditalunikkude edaspidise elujärje kindlustamise kohta ja põllutööminister A. Kerem'i vastamine küsimise peale.

P. Järve (põl) (loeb): Kas vastab tõele asjaolu, et Pärnumaal Uulu vallas lähemal ajal hulk riigi renditalupidajaid oma kohtadelt lahkuma peavad, kuna nende käes rendil olnud talud okupatsiooniaegsete ostjate kätte lähevad?

2) Kui põllutööministril teada on see asjaolu, milliseid korraldusi on tema juba teinud või tulevikus teha kavatses Uulu vallas kohtadelt lahkuma sunnitud riigirenditalunikkude edaspidise elujärje kindlustamiseks.

Põllutööminister **A. Kerem:** Austatud Riigikogu liikmed! Selle küsimise kohta on mul au järgmist teatada. Okupatsiooniajal on selleaegne Uulu mõisa omanik mõisa järgi olevad rendikohad ümber planeerinud ja uutes piirides ära müünud. Maaseaduse maksamahakkamisel olid kohad kasutada endistel rentnikudel endistes piirides. Selles seisukorras tulid nad ka ühes mõisaga põllutööministeeriumi valdamisele ja said maareformi teostamise määruste § 37. alusel endistele rentnikkudele rendile antud. Hiljem esinesid okupatsiooniaegsed ostjad sooviga kohte oma valdamisele saada ja krepoteerimise luba neile välja anda. Lugesid okupatsiooniaegseid lubasid mittemaksvaks, keeldus põllutööministeerium lubade andmisest. Ostjate kaebtusel läks asi Riigikohtusse, kus asi 7. märtsil 1924. a. nr. 586 all ostjate kasuks otsustati. Selle otsuse alusel on järgmised kohad uutes piirides ostjate nimele krepoteeritud: Põltsami nimele Suur- ja Väike-Tautsi kohad, Parts: — Sorja koht, Abras — Härjapea ja Karu talu osa, Andres Parts — Härjapea-Kuusiku ja Soobiku II. 1. oktoobril 1925. a. on need kohad ostjate tegelikule valdamisele antud. Endised rentnikud jäävad ostjate nõusolekul kohtadele kunni 1. maini 1926. a., mis ajast peale neil kohtade asjus juba maaomanikkudega kokku leppida tuleb. Nagu sellest näha, on põllutööministeeriumi seis-

koha vastu asjad välja kujunenud kohtuotsuse alusel. Kuid tõesti paneb mind inestama, et küsijatena esinevad siin põllumeestekogude rühma liikmed. (O. Gustavson, stp: See on skandaalne!) Kui siin arutamisel oli maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus, siis oleksid võinud need liikmed tähele panna neid ettepanekuid, mis põllumeestekogude rühma liikmete poolt tehtud olid ja mille vastu minul tuli välja astuda ja vaielda, kus nimetatud seaduses ei tahetud ostulepingu tunnistamise juures üldse nõuda valdamise ja pidamise momenti, mille tõttu Uulu-Surjus ei oleks lennanud mitte 4 rentnikku, vaid 21.

Ja nüüd küsimisega tulla samas asja, on minu arvates kahepaikne mäng.

8. J. Piiskar'i, J. Tiksi, E. Jona'se ja A. Vommi arupärimise - ettepanek rahaministrile kaitseliidumaksu asjus. (Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Rahaministeeriumi otsekoheste maksude peavalitsus on tänavuse kaitseliidumaksu asjus saatnud alevivalitsustele üksteisele vastukäivaid ringkirjalisi korraldusi, millised kohtadel on sünnitanud segadusi ja arusaamatusi, on andnud ülearust tööd ja toonud kulusid nii alevivalitsustele kui ka maksumaksjaile ning on kohtadel tekitanud õigustatud nurnat ja rahulolematust.

Nii saatis otsekoheste maksude peavalitsus 11. mail s. a., kui juba paljud maksjad olid oma kaitseliidumaksu ära õiendanud, kõigile valla- ning alevivalitsustele ringkirjalise selektuse, mille põhjal pidid vabanema kaitseliidumaksust need, kelle kinnisvara maksumäär on alla 500 marga, või kui neil maks tasutud, siis selle võima tagasi saada, esitades sellekohase tempelmarkidega varustatud palvekirja. Seda seletust korrati ja täiendati ringkirjaga 16. maist s. a.

Nende ringkirjade alusel asusidki alevivalitsused kaitseliidumaksu sisse nõudma ja varemalt vastuvõetud ülearuste summade tagasimaksmise eeltöid tegema. Aga 25. juulil s. a. teatas otsekoheste maksude peavalitsus uue ringkirjaga alevivalitsustele, et alevites asuvad kinnisvarad ei kuulu kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamisseaduses ettenähtud kergenduste alla. Seega oli kõik tehtud töö asjata, samuti ka kulud.

Palume rahaministrilt seletust:

1) Kas on rahaministril teada otsekoheste maksude peavalitsuse üksteisele vastukäivad korraldused alevivalitsustele kaitseliidumaksu asjus?

2) Millest on tingitud sarnased korraldused ja mis kavatakse teha nende ärahoidmiseks tulevikus?

3) Kas ja kuidas mõeldakse katta alevivalitsuste ja maksualuste kulusid, mis tekkinud otsekoheste maksude peavalitsuse korralduste tõttu?

4) Missugustel põhjustel on alevites asuvad kinnisvarad kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamisseaduses („Riigi Teataja“ nr. 77/78, 1925. a.) ettenähtud kergenduste alt välja jäetud?

Tallinnas, 13. oktoobril 1925. a.

(Allkirjad)

J. Piiskar.

J. Tiks.

E. Jonas.

A. Vomm.“)

J. Piiskar (stp): Meie poolt esitatud arupärimise põhjuseks on olnud otsekoheste maksude peavalitsuse poolt kaitseliidu heaks võetava maksu sissenõudmine, ja ringkirjalikud korraldused selles asjas kõnelevad esiteks üht ja pärast teist keelt. Osalt on siin tegemist ka rahaministri korraldustega, millest viimane imelikul viisil samuti hoopis teisele alusele on rajatud kui esimene. Kumb kumbale aluseks, seda on muidugi raske kindlaks teha.

Kui kaitseliidu seadus vastu võeti, selgus varsti, et ka maal ja alevites selle maksu alla olid sattunud need, kes kinnisvaramaksu maksid ainult mõne marga, kaitseliidumaksu määrati neile aga 200 marka. See asjaolu sundiski Riigikogu asja üles võtma ja teatavaid parandusi tegema, mis ka läbi viidi kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamisseadusega, kus lisati eelmisele seadusele, nimelt § 2. märkus juurde, mis kõlab järgmiselt: „Samuti ei võeta 1925. a. ja 1926. aastal maal asuva liikumata varanduse riigimaksu alusel kaitseliidu heaks maksu neilt, kes 1924. aastal või 1925. aastal maksid või maksavad riigi liikumata varanduse maksu maal vähem kui 500 marka ühe isiku omanduses või valdamisel olevate liikumata varanduste pealt.“ See seadus võeti vastu 28. aprillil. Vabariigi Valitsuse poolt märtsikuul väljakuulutatud määrusega oli kaitseliidu heaks võetava maksu maksmise tähtaeg määratud 15. mai peale. Seadus on välja kuulutatud 8. mail „Riigi Teatajas“. Nii oli siis täiesti loomulik, et suur osa, eriti korralikke maksjaid, kes tahavad oma kohustused täpselt täita, kes mitte ei oota kunni neilt sunniteel hakatakse maksu sisse nõudma, need maksjad olid suurelt osalt oma maksu ära maksnud. Kui aga uue seadusega see maks tei-

sele alusele seati ja vabastati need maksualused, kelle kinnisvaramaks ei ulatanud üle teatud normi, üle 500 marga, siis loomulikult tekkis küsimus, mis saab siis neist summadest, mis on sisse makstud ja mille maksmiseks vajadust ei olnud. Loomulik, et need summad tagasi maksetud pidid saama. Sellele seisukohale asus ka rahaministeerium ja otsekoheste maksude peavalitsus teeb korralduse 4. mail rahaministeeriumilt kaitseliidu heaks võetava maksu tasumise aja ja korra kohta. Muuseas asub tema selgesti sel seisukohal, et alevid tulevad lugeda maal asuvateks. Selles ringkirjas öeldakse: „linnades asuvate maksuobjektide kohta saadetakse maksulehed kaitseliidumaksu asjus välja kohalikust panga osakonnast, maal asuvate maksuobjektide kohta vastavast valla- või alevivalitsusest.“ Tähenab, maal asuvad selle seletuskirja või juhatuskirja järele vallavalitsused ja alevivalitsused, ühe ja sama liigi alla on paigutatud mõlemad omavalitsuse üksused. Sellelt aluselt välja minnes kõneleb see seadus, mis kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse muutmisseadusena välja anti, maal asuvast kinnisvarast ja tema ettepanijad pidasid silmas nähtavasti niihästi alevi- kui ka vallavalitsusi. Rahaminister oma juhatuskirjas on samale seisukohale asunud ja siit välja minnes saadab otsekoheste maksude peavalitsus 11. mail s. a. ringkirja, milles tema selgitab, et „Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse põhjal langevad kaitseliidu heaks võetava maksu alla need kinnisvara omanikud, kes kinnisvaramaksu 500.— või üle selle maksavad, kuna vähemad maksust vabaks jäävad. Silmas pidades, et osa ülalnimetatud kaitseliidumaksu täiendamisseaduse alla kuuluvaist kodanikkudest esialgse seaduse põhjal nõutava maksu juba ära õiendanud on, saavad need nähtavasti ülemäära maksetud summade tagasimaksmise nõudmistega esinema, mille tõttu peavalitsus tarvilikuks peab kaitseliidumaksu tagasimaksmise korra kohta järgmisi juhtnööre anda: 1) tagasimaksmise palved antakse sisse: a) valla- või alevivalitsuste poolt väljaarvatud maksumäärade kohta, — valla- või alevivalitsustele, b) Eesti panga osakondade või maksuinspektorite poolt väljaarvatud maksumäärade kohta — maksuinspektoritele.“ Need juhtnöörid on saadetud niihästi alevi- kui vallavalitsustele ja seal seatakse üles terve rida juhtnööre, muuseas seatakse üles nõudmine, et tagasimaksmise korral tuleb palvekiri esitada. Tagasimaksmise palvekiri antakse valla- või alevivalitsusele. Neilt palvetelt nõutakse tempelmaksu. Punkt IV ütleb: „Kõik kaitseliidumaksu tagasimaksu palved käivad tempelmaksu alla ning peab nendes paluja elukoht täpselt ära tähendatud olema.“

Maksumaksjad ei olnud kuidagi selles süüdi, et nad sunnitud olid rohkem maksta, kui õigus, ja et neil hiljem tekkis õigus osa maksu tagasi saada. Jäeb küsitavaks, mispärast sarnasel korral nii väga keeruliseks see asi on tehtud ja mispärast nõutakse palvekirjade peale tempelmarke. Edasi, 16. maist kinnitab otsekoheste maksude peavalitsus oma uue ringkirjaga valla- ja alevivalitsustele sedasama, teeb seal aga tagasimaksmise korra kohta mõningad kergendused. Nii võidakse edasi anda need palved, mis omavalitsuse poolt sisse on tulnud, mitte originaalides, vaid teatavate nimikirjade kaudu, mis 2 eksemplaaris tulevad esitada.

Nende määruste põhjal ühelt poolt ja rahaministri ning otsekoheste maksude peavalitsuse kahe ringkirja põhjal hakkavad omavalitsused, s. o. alevite ja valdade omavalitsused korraldusi tegema, et nendele, kellel on õigus seda maksu tagasi saada, võimalus oleks teda ka tagasi maksta. Ja see töö kestis mai keskelt kunni juuli lõpuni, seega umbes 2½ kuud. Peab arvama, et sel ajal kõik palved, mis esitati, ka tarviliku käigu said. Aga juuli lõpul, kuupäevaga 25. juulist, saadab otsekoheste maksude peavalitsus nüüd juba ainult alevivalitsustele uue ringkirja, mis järgmiselt kõlab: „Käesolevaga teatab peavalitsus, eksiarmiste ärahoidmiseks, et alevites asuvad kinnisvarad Riigikogu poolt 28. aprillil s. a. vastuvõetud ja „Riigi Teatajas“ nr. 77/78 — 1925. a. välja kuulutatud kaitseliidu heaks võetava maksu seaduse täiendamise seaduse alla ei kuulu ja selles seaduses tähendatud kergendus alevis asuvate kinnisvarade kohta maksev ei ole.“ Kust need eksiarmised pidid tulema, mille ärahoidmiseks see ringkiri saadetakse? Ei ole lausunud sõnagi selle ringkirja põhjustest.

Meie nägime, kuidas kõige esimene eksiarmamine oli rahaministri enese poolt tekkinud, kus ta ütleb oma juhtkirjas, et maal asuvate kinnisvarade omanikkudele tehakse teatavad korraldused valla ja alevi omavalitsuse kaudu. Selge sõnaga on öeldud, et alevi omavalitsused on maal asuvad omavalitsused. Siis edasi, otsekoheste maksude peavalitsuse kahes ringkirjas tehakse selge sõnaga korraldus valla ja alevi omavalitsustele. Ei ole mingit kahtlust, ei või eksiarmamistest juttugi olla. Ja nüüd selle uue ringkirjaga tehakse hoopis uus korraldus, ilma, et seletatakse, missugune alus sellel uuel korraldusel on. Korraldus tehakse aga hoopis vastupidine. Tekib küsimus, mis siis vahepeal juhtunud. Ühtki uut seadust ei olnud vahepeal välja antud. Rahaministeerium ja otsekoheste maksude peavalitsus olid teatava seisukoha võtnud ning teatavad juhtnöörid seaduste selgitamiseks andnud ja nüüd 2½ kuu pärast tehakse vastupidine korraldus! Siin

tekib loomulikult küsimus, milleks see vastupidine korraldus? Kõigepealt nõuti igalt, kes rohkem maksnud on, palvekiri. Meie teame, mis tähendab maainimestel palvekiri. Nende kirjutamise eest tuleb teinekord mitusada marka maksta. Teiseks nõuti palvekirja peale tingimata tempelmarke, ka need maksavad raha. Alevi omavalitsused pidid teatud hulga tööd tegema, milleks neil teatud aeg pidi ära kuluma ja kirjavahetuse peale tulid neil ka teatavad postikulud kanda. Ja kui see töö oli kõik tehtud, kui inimesigi oli vintsutatud, siis öeldakse neljarealise korralduse kaudu: „Kõike seda, mis meie käskisime teha, seda ei ole tarvis ja nüüd hakake uuesti maksu maksta. Nüüd hakake tagantjärele nendelt, kes vahepealse korralduse tõttu oma maksu maksmata jätnud, maksu uuesti sisse nõudma.“ Mis nendest saab, kes vaheajal kaitseliidumaksu ei maksnud ja kellel ka seda maksu ei nõutud, kas neilt tuleb nüüd maks sunniteel sisse nõuda. Kas protsentidega või ilma? Kõik see on lahtiseks jäetud, tehakse ainult lakooniline korraldus. Kõige imelikum selle juures on see, kui tehti esimesed korraldused, siis andis otsekoheste maksude peavalitsus oma ringkirjad rahaministri juhatuskirja põhjal. Nüüd on aga talitatud teisiti. Otsekoheste maksude peavalitsus saadab oma ringkirja välja 25. juunist. Sellele järgneb, nii imelik kui see ka on, uus juhatuskiri rahaministeeriumi poolt, kuid rahaministri samuti ka peavalitsuse juhataja asemel teiste inimeste allkirjadega, kuupäevaga 29. juulist, tähendab 4 päeva hiljem. Selle uue juhatuskirja § 2 ütleb järgmist: „4. mail 1925. a. antud täiendava juhatuskirja § 1-le („Riigi Teataja“ nr. 77/78, — 8. maist 1925. a.) lisatakse järgmine märkus juurde: Märkus: Maalasuvateks liikumata varandusteks (kinnisvaradeks) loetakse kinnisvarad, mis asuvad väljaspool linnade, (kaasa arvatud ka endised eeslinnad) ja alevite administratiiv piire.“ Punkt. Ei mingisugust seletust, mispärast sarnast seletust on tarvis olnud ja millele tema öieti põhjeneb.

Nii on selle küsimuse vormiline külg. Nüüd kui tuleme sisuliselt selle küsimuse juurde, siis ma kordan, et ei ole kuskil selgitatud, mispärast alevites asuvad majad, majahütid, samuti ka maatükid, mis kinnisvara maksumise alla käivad ja kus kinnisvaramaks on harilikult mõnikümmend marka, mispärast neid ei maksustata vastavalt nendele kinnisvara omanikkudele, kes elavad väljaspool alevi administratiiv piire. Ei ole näidatud seda vahet, mispärast alevites asuvad väheväärtuslikud kinnisvarad peavad seda maksu maksta, millest maal asuvad kinnisvarad vabad on. Seadusandja, teatud korral, nii nagu minis-

teerium väga õieti alguses aru sai, mõtles kõiki väljaspool linnu asuvaid kinnisvarasid, mille pealt kinnisvaramaks on alla 500 marga. Näib nagu oleks asutud sellele seisukohale, et alevikud on linnad ja nendega talitatakse nagu linnadega. Aga tegelikult ei ole lugu nii, sest alevikkudel ei ole kuskil sarnaseid õigusi, kui linnadel, nad ei käi ka linnaseaduse alla. Arvesse võttes meie alevite sennist arenemist ja praegust olukorda, on nad palju rohkem praegusel silmapilgul valdade laadilised, kui linnade laadilised ja palju rohkem on neil ühtlasi korraldusi eriti maksude alal. Viimastest korraldustest võiks ehk nimetada ainult seda korraldust, mille peale ühes eelmises arupärimises tähelpanu juhiti, et alevid ei lastud linnadega koos valida. Muidugi alluvad nad maakonnavalitsustele ja kõik maksukorraldused, mis valdade kohta käivad, on ka nende kohta maksvad. Nüüd, kus alevid kohustuste kõrval ka valdadega ühesuguseid õigusi oleksid saanud ja võinud neid kasutada, nüüd tullakse mitme kuu pärast tagant järele ja võetakse nende käest need õigused ära. On ainult suurt tüli tehtud alevielanikkudele ja alevivalitsustele ja muud ei ühtegi. Meie arvates ei ole sarnane seisukord loomulik, ja nähtavasti ei olnud otsekoheste maksude peavalitsusel vormilist alust asuda teisele seisukohale, kui algusel. Sellepärast vaidleme meie sarnase korralduse vastu, sest otsekoheste maksude peavalitsusel ei olnud ka sisuliselt mingisugust alust ega vajadust asetada alevid halvemasse seisukorda, kui on vallad. Et nendesse küsimustesse selgust muretseda, selleks ongi meie poolt esitatud vastav arupärimine, mida palume vastu võtta.

Juhataja A. Rei: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes arupärimise-ettepanekut toetavad, käsi üles tõsta. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut on toetanud 30 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

9. Tööliste haiguse korralduste kindlustamise seaduse muutmise seadus — L. Johanson'i ettepanek. Riigikogul on kodukorra § 47. põhjal otsustada, kas asuda ettepanekud seaduseelnõu esimesele lugemisele, või anda komisjoni. Sõna selle küsimuse kohta on rkl. Johanson'il.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku see seaduseelnõu anda töökaitse komisjoni.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

10. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmise seadus — K. Kornel'i, J. Temant'i ja O. Strandman'i ettepanek.

Samuti ka käesoleva seaduseelnõu juures tuleb Riigikogul otsustada, kas asuda tema esimesele lugemisele, või anda komisjoni. Sõna selle küsimuse kohta on rkl. Kornel'il.

K. Kornel (rhv): Teen ettepaneku see seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

11. Matmispaikade seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandjaks on rkl. Juhkam. Palun aruandjat kohale asuda.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Kui meie usuühingute ja usuliste liitude seadusega eraldame kiriku riigist, siis teeme meie seda selle teadmisega, et riik mingisugust hoolekannet kirikute üle peale selle enam ei teosta ja et riik huvitust ei tunne enam nende vaimliste kui ka majanduslike funktsioonide täitmisest. Seda mõtet väljendab ka meie põhiseadus. Iseasi on aga matmispaikade seadusega ja nende ülesannetega, mis meie peame tuletama surnutematmise kohustusest. Ka pärast seda kui meie kiriku lahutame riigist, ei saa riik lahti öelda, tähendab riiklikud asutused ei saa lahti öelda sellest kohustusest, mis ühenduses on surnutematmisega, ja sellepärast peame meie matmispaikade seaduse arutamisel aluseks võtma sootu teised põhimõtted, kui seda oli usuühingute ja liitude seaduse juures. Siin on riigivõim kohustatud edasi tegutsema, kuna aga eelmise seaduse juures riigivõim ei ole kohustatud seda tegema, ja sellepärast tekitas minule ka arusaamatusi ülesastumine rkl. Lattik'u ja teiste poolt matmispaikade seaduse I lugemisel, või möödunud koosolekul. (A. Andersoni, tõer: Väike arusaamatus!) Kõigeesmaselt meie peatuksime lühidalt selle seaduseelnõu ajaloo juures. Matmispaikade korraldamise asi oli mahutatud usuühingute seadusesse 2. paragrahvina tema esialgses redaktsioonis, nagu ta arutamisel oli I Riigikogu aegu komisjonis. Neis paragrahvides oli ette nähtud, et usuühingute sennistele surnuaedadele võib mätta kõiki. Ühtlasi oli aga § 2. ette nähtud, et usuühingud võivad peale selle asutada erasurnuaedu. Seal aga hakati mõnelt poolt nõudma, et nendele surnuaedadele, mis pärast selle seaduse ilmumist eriti usu-

ühingute poolt asutatakse, võidakse ka teisi matta. Seal aga komisjoni liikmed kristlikust rühmast seisid väga selle vastu, tekkisid suured vaidlused ja küsimus jäi lahtiseks ning mäletavasti isegi ei hääletatud seda küsimust. Komisjoni liikmed kristlikust rühmast ühinesid aga sel korral küll selle mõttega või ettepanekuga, et sennistele surnuaedadele ei võiks matmise takistusi olla nende suhtes, kes kirikulikmete hulka ei kuulu. Hiljem, kui meie II Riigikogu jaoks hakkasime usuühingute seadust ümber töötama, oli mulle selge, et parem oleks eraldada matmispaikade asi usuühingute seadusest just ülemalöeldud põhimõtete pärast, ja eraldamiseks andsin ka vastavad juhtnöörid. Sellest tekkiski käesolev matmispaikade seadus, mis on kokku seatud välja minnes nendest soovidest, mis I Riigikogu komisjonis avaldatud. Hiljem kui arutati Vabariigi Valitsuses seda seaduseelnõu, valitsuses, mille koosseisus sel korral olid ka ministrid, kes kuulusid kristlikku rühma, siis ma mäletan, olid valitsuses väga suured vaidlused ja just ministrite poolt, kes mitte kristlikku rühma ei kuulunud, nende poolt toodi ette neid raskusi matmistel, millest eelmisel koosolekul jutt oli. Minu poolt ette toodud motiividega ühinesid ministrid kristlikust rühmast, ära nähes, et seaduses ettenähtud kord kogudustele mingisuguseid halbtusi ei sünnita. Valitsuse enamusega, ühe hääle erapooletusel, tuli see eelnõu II Riigikogu üldkomisjoni, kus ta vastu võeti väikeste parandustega sel kujul, nagu ta praegu esitatud.

Kui meie tahaksime seda eelnõu ennast analüüsida, siis peaksime kõigeesmaselt valgustama mõne lausega surnuaedade omanduse küsimust. Juba Rooma ajast arvatakse matmispaigad või surnuaiad avalikuks omanduseks. Need on objektid, mis ei kuulu hariliku varanduse ringjooksu, teiste sõnadega nemad on avalik varandus. Kuid võttes eraõiguse seisukohalt jääb surnuaedade alune maa selle omanduseks, kes selle maa surnuaedade alla andsid. Kui kirik ise selle maa ostis, siis on muidugi see maa kiriku omandus; kui kirikule selle maa andis kogukond, siis on see kogukonna maa; andis aga kirikule selle maa mõni eraisik, ütleme suurmaapidaja, nagu see endistel aegadel sagedasti sündis, siis jäi see maa suurmaapidaja omanduseks. Kuid selle maa kasutamine ja valitsemine otstarbel, millel ta võõrandatud, see võõrandati maaomanikult. Isegi juhtumisel, kui surnuaed hiljem suluti, isegi siis ei ole maaomanikul õigust surnuaeda tõmmata oma eravaranduse tsirkulatsiooni ja teda hakata kasutama oma otstarbeks. Tema ei tohi selle maa peale mingisuguseid chitusi mahutada ja üldse temaga ümber käia kui oma eravarandusega. See oli ka Vene seadusega

keelatud. Need oleksid mõned laused surnuaedade omanduse küsimusse puutuvalt.

Kui meie juriidilisest küljest või praegumaksivate seaduste käsitamisel surnuaedade tarvitamise küsimust vaatleme, siis kujuneb see järgmiselt. Seadus kõneleb avalikkudest või seltskondlikkudest surnuaedadest või matmispaikadest. Niisuguseid matmispaikade on õigus asutada kogudustel, niihästi võõrausulistel kogudustel kui ka vene-, see tähendab riigiusulistel, kui ka sektidel, vanausulistel ning juutidel. Sellest hoolimata, kellel neid õigus asutada, on surnuaiad siiski avalikud või seltskondlikud. Mis meie sellest järeldame? Riiklik surnute eest hoolitsemine, nende matmine on pandud kirikute või koguduste, kui avalikkude asutuste peale. Seega ei ole riigivalitsus lahti öelnud surnute matmise kohustustest. Tema pidas seda enese politseiliseks ülesandeks, vaid andis selle ainult enese käest kiriku kui avaliku asutuse kätte, mis teatavasti oli ka osa riigivalitsuse asutustest. Kui selle juures keegi küsida võiks, et kas matmise kordadel nende seltskondlikkudele või avalikkudele surnuaedadele oli võimalus ära öelda teiseusulise matmisest või nende matmisest, kes usust täiesti, või õieti kirikust, välja langenud, siis annab selle peale praegumaksev seadus kaunis selge vastuse. Võõra usutunnistuste seaduse § 316 ütleb, et ükski ei või olla õigusest ilma jäetud seltskondlikule surnuaiale matmiseks. Mitte ükski ei või sellest õigusest olla ilma jäetud.

Edasi, § 313 samas seaduses kõneleb, et enesetapjad maetakse alustel, mis igal üksikul korral on kodanliku võimu poolt määratud, see tähendab, kui kirik või mingisugune usutunnistuslik ühing ei tahtnud enesetapjaid surnuaiale võtta, siis kodanlik valitsus võis alati määrusi teha, mille puhul enesetapja, keda usk ja kirik tunnustada ei tahtnud, peab maetama sinna ja sinna.

Edasi leiame meie artiseaduse § 711., et surnuaiad või matmispaigad iga linna juures korraldatakse, tähendab nendesamade koguduste poolt, kellele õigus oli antud korraldada surnuaedu, kõikide kodanikkude üldisel või ühisel toetamisel. Sellega on avalik iseloom antud kõigile surnuaedadele või matmispaikadele.

§ 721 samast seadusest kõneleb, et surnud peab maetama surnuaedadele, mis on selleks määratud väljaspool linnu ja väljaspool külasid. Isegi veel kaugemale on mindud ja öeldud § 711., et kui sureb võõrausuline või muuusuline ja kui vaimulikku ei ole sellest usust, kes peaks teda matma, siis tehakse selle matmine Vene usu preestrile kohuseks. Tema peab matma ja viima ta surnuaiale. Heakorra

seaduses on tähendatud, et kui surnu eest hoolitsejat ei ole, siis peab politsei teda matma. Et meil teistsuguseid surnuaedu ei olnud kui koguduste või kirikute surnuaiad ja nende peale oli see avalik ülesanne pandud, siis maeti need kõik nendele surnuaedadele. Muidugi ei ole minule teadmata, et üksikutel kordadel on ette võetud matmisi ka surnuaia taha, aga need on kõik niisugused asjaolud, mille juures kodanlik võim nii ei tegutsenud, nagu ta oleks pidanud tegutsema, ja mille juures üksikutel kordadel kirikute poolt vastu seisti. See on aga fakti küsimus, mitte õiguse või seaduse küsimus.

Välja minnes minult alguses avaldatud põhimõttest, et riik seda matmise kohustust, samuti kogukond edasi peab kandma, peame meie lihtsalt küsima, kuidas meie kui riigivõim seda ülesannet täita tahame. Meie ei saa teist vastust anda, kui et senni olevad avalikud või seltskondlikud surnuaiad peame meie jällegi status quo või seisukorra alusel edasi jätma või edasi andma, nii nagu nad olid. Kui meie teise seisukoha võtaksime, siis peaks riik omavalitsustele ülesandeks tegema või enesele selle ülesande võtma, asutada surnuaedu nende jaoks, kes ütlemegi ei ole koguduse liikmemaksu ära maksnud või sellest maksust kõrvale on jäänud. Nüüd kujutame, austatud Riigikogu liikmed, endale ette, missugune põhjus võiks sundida meid niisuguste kulude tegemisele. Mina ei näe seda põhjust, mis sunniks meid kahekordsele surnuaedade asutamisele. Ega surnuaedade pidamine, nagu rkl. härra Lattik kõneles, ei ole iseenesest nii väga kerge ülesanne, vaid see nõuab kulusid, nõuab valitsevat ja korraldavat politseilikku aparati, ükskõik kas see on omavalitsuse või riigi enese käes. Mispärast peame meie seda kahekordselt tegema, kui meil avalikud surnuaiad ei olnud senni kiriku surnuaiad, vaid, nagu ma juba tähendasin, need surnuaiad olid ainult kirikute kasutamisel või valitsemisel riigi avalikul ülesandel. (H. Anniko, krst: Ainult kirikuvalitsus on ostnud need maad!) Kui nad ostsid need maad, siis see kirikuvalitsus on nende maatükkide omanik, aga üldistes huvides kasutamine on võõrandatud kiriku käest surnuaia alla. Vaadake, niisugune on juriidiline konstruktsioon. Selle maatüki omanik jääb omanikuks edasi, aga selle maatüki kasutamine on kiriku käest juba võõrandatud, kuigi kirik valitsejaks edasi jäi. Kirik ei saa mitte talitada oma enese äränagemise järele.

Kui meie neilt seisukohtadelt tahaksime analüüsierida käesolevat seaduseelnõu, siis leiame, et matmispaigad, sennini nagu praegu maksvas seaduseski on avalikud või üldtarvitamiseks määratud. On ka eramatmispaigad. Meil ei ole põhjust keelata eramatmispaiksid

asutada perekondadele või seltsidele neile, kes sellekohast soovi avaldanud on. Peame aga kindlama kontrolli maksuma panema, et igaüks ei saaks omale matmispaika eraldi asutada ja maa üle ei külvataks matmispaikadega. Siis kaoks igasugune võimalus nende eest hoolt kanda ja kaoks ka surnute austamise võimaluse eest hoolitsemine. Teisest küljest ei ole meil põhjust keelamiseks, kui selleks eriti tervishoidlikke põhjusi või mingisuguseid muid takistusi ei ole. Avalikud surnuaiad selle eelnõu järgi on omavalitsuste poolt asutatavad või usutunnistuslike ühingute sennised surnuaiad. Omavalitsustest võivad asutada kas linn või maakond või valdade ühingud sellekohasel loal. Ma ei näe tegelikus elus tarvidust selleks, et ka valdade ühingud surnuaedasid asutaksid. Aga igaks juhtumiseks peab selle võimaluse ette nägema, sest kui niisugune eluline tarvidus tekib mõnesuguses suuremas ringkonnas, siis ei ole mõtet sellele takistust teha, kui see nõudmistele vastab.

Agaga eriti küsimuse all on usutunnistuslike ühingute sennised surnuaiad. Kuidas on nad selle seaduse järgi edasi? Omandusõigus jääb endiseks, nagu juba seletasin. Nende kasutamine on võõrandatud avalikul ülesandel, viidud väljaspoole eravaranduste tsirkulatsiooni. Nende valitsemine käesoleva seaduseelnõu järgi on jäetud koguduste eneste kätte, või tarvitades koguduse asemele kirikut, praeguste kirikute kätte. Kui see nii on, siis võivad praegused kogudused iseseisvalt määrusi maksuma panna, võivad korraldusi teha, kuidas matmist võimaldada, tähendab surnuaia maa jaotamise mõttes, võivad maksusid määrata. Üldse nad võivad senniste kirikute surnuaedadega, mis avalikuks edasi jäävad, talitada kui valitsejad kui valdajad. Agaga nad ei või seda kasutada oma äränagemise järele, nagu iga eraomanik.

Sellelt seisukohalt vaadeldes rkl. Lattik'u vastuväiteid, näib, et nad on ebaõigeses kohta asetatud. Härra Lattik on kartuses, et võib tulla üksikuid pieteedi rikkumisi, võib tulla ebaaustavaid ülesastumisi. Ja neid võib tõesti tulla samas ulatuses, nagu neid ka senni ette võis tulla. Ka senni ei olnud see kõrvaldatud. Samuti ei ole kogudustele kui valdajatele või valitsejatele keelatud käesoleva eelnõuga oma liikmete tarvis surnuaiast matmispaiksid eraldada eraldi nendest matmispaikadest, mis kirikulikmete omanduseks ei ole. Ühe sõnaga öeldud — maksuma jääb samane kord, mis praegu maksev. (J. Lattik, krst: Kas võib ta ka teistele ära eraldada, kes mitte sellest kogudusest pole?) Sellest ma just räägin. Kogudused on selle eelnõu järgi surnuaedade valdajad ja valitsejad ja nendele kui niisugustele ei saa takistusi teha.

§ 9 kõneleb küll, et siseministril on õigus kokkuleppel töö- ja hoolekandeministriga — sest tema on ühtlasi ka tervishoiuminister — anda määrusi: matmispaikade asutamistingimuste ja tarvitamise, tervishoidlike nõuete, maksude, järevalve ja korraldamise, samuti sulatud matmispaikade edaspidise kasutamise kohta. See õigus on antud. Aga see õigus on antud valitsevale võimule ikkagi sellepärast, et ta on kohustatud hoolitsema surnuaedade ja matmispaikade eest. Ja mina ei kujuta ette, et siseminister või töö-hoolekandeminister hakkaksid oma määrustega segama surnuaia sisemise korda, kui nad koguduste kui valdajate või valitsejate hoole all on. Normeeritakse ainult seda, mis üldistes huvides tarvilik normeerida. Näiteks võtame matmispaikade edaspidise kasutamise. Peab normeerima seda, et surnuaedasid mitte rüvetama ei hakataks, et sinna ehitusi peale ei tehtaks või maad üles ei kütaks. See võimalus peab antama. Et see nii on, paistab välja ka § 7-st, kust loeme, et: „usutunnistuslike ühingute sennised (§ 2) surnuaiad lähevad ühingute likvideerimise korral omavalitsustele üle, samuti sel korral, kui ühinged nende valitsemisest või tarvitamisest ära ütlevad või § 9-da korras antud eeskirju rikuvad“, see tähendab, kui nad määrusi rikuvad. Viimane nõue on sisse võetud üldkommisjoni, mitte valitsuse poolt. Minul ei ole midagi selle vastu, kui see maha kustutatakse. Selles ei ole mingit hädaohtu. Mina ei näe niisugust võimalust ette, et kirikud ja kogudused oma surnuaedade eest sedavõrd vähe hoolitseksid, et nad seega vastavaid määrusi ignoreeriks ja surnuaiad ebasoovitavasse seisukorda jätaksid. Kommisjoni poolt sissetoodud lause võib aga ka alles jääda, see mingisugust halbtust ei sisalda. Edasi on paragrahv: „vastava linna, alevi, maakonna, valla või valdade ühenduse valitsemise alla“. Siin on jällegi võetud samad subjektid sisse, kes surnuaeda võivad asutada. On iseenesest mõistetav, et see nii peab olema.

Käesolev seaduseelnõu tahab olla õieti kompromiss nende nõuete ja nende ülesannete vahel, mis praegu üksikogudustel on, ja nende ülesannete vahel, mis lasuvad riigivalitsusel surnutematmise pärast. See kompromiss peaks minu arvates olema praegustele kogudustele täiesti vastuvõetav. Muidugi võivad üksikud faktiküsimused esile tulla, näiteks kõneles härra Lattik, et keegi vast võiks tahta juuti apostliku- või luteriusu surnuaiale mätta. Niisugused faktiküsimused tekkisid ka enne ja endiste seaduste järele võis sedasama teha, kuid tegelikult elus seda ei sünni. Juut ei lähe juba shikaani pärast apostliku- või luteriusu surnuaiale. Kui aga riiklik võim peaks juudi matma, ütleme

apostliku-, luteri- või katolikuusu surnuaiale, siis ei võiks kellelgi sellest mingisugust pieteedi rikkumist tekkida. Minul on teada, olen vähemalt kuulnud andmeid, nagu oleks meil vabadussõja ajal ühele ja samale surnuaiale väga mitmesugusest usust lahinguvendi maetud ühisesse hauda ühe usu õpetaja või pastori poolt, ilma et teise usu õpetajat oleks kutsutud. Kuid ainult shikaani pärast ei tule teiseusuline teiseusulise surnuaeda. Ja kuigi see peaks sündima, siis on teil kui valdajatel ja valitsejatel võimalus seda ära hoida vastava korra maksmapanemise teel, ja kui seda korda ei täideta, siis on selleks politsei, kes abiks tuleb. Üldse, meie kodanikkude meeoleolu juures ei teki need pieteedi küsimused nii teravalt, nagu nad ühel väga pimedal maal tekkida võivad. Meie ei ole kuulnud ei ajakirjanduses ega avalikus arvamises juhtumisi, kus seda korda oleks rikutud. Kui meie nüüd teisel arvamisel oleme, siis tahaksime sellega neid nagu ise välja kutsuda.

Lõpuks tahaksin veel öelda, et mis puutub § 8-sse, mille kohta ka härra Lattik ebaõigeid järeldusi tegi, siis peab seda hoopis teisiti mõistma, kui ette toodi. § 8. kõneleb, et avalikkude matmispaikade tarvitamise eest võetavad maksud määratakse nii, et nendega katta võiks ainult matmispaikade asutamise, sisseseadmise, korrashoidmise ja valitsemise kulud. Mis sellega tahetakse öelda? Sellega tahetakse öelda, et matmispaikasid ei või mitte äriobjektiks, ei või mitte tulutoovuse või kasusaamise objektiks teha. Ütleme, et üks eramatmispaik võib ju seda teha, sest tema kohta see norm ei maksa. Tema võib suure maksu eest võimaldada kellelegi sinna matmist, kuid avalikkude matmispaikade juures seda olla ei või. Mina ei tahaks arvata, et koguduste liikmed, koguduste juhatajad või surnuaedade eest hoolitsejad ja korraldajad, nende valitsejad või valdajad nii arusaamatud oleksid, et nad iga surnu peale kalkuleeriks eraldi maksu, nagu siin kirjeldati, et nii ja niipalju umbes maksab surnu hing. Seda ei tehta, sest iga eelarve järele on teada, kuipalju surnuaia korraldamine maksma läheb ja selle järele määratakse ka krundihind. see ei ole õieti krunt, vaid matmiskoht, kui keegi seda osta tahab. Selle järele määratakse ka teiste talituste hind. See ei tohi aga kasusaamise vahendiks kujuneda. See on § 8. mõte ja muud ei saa sealt välja lugeda, ning see võib rahulikult jääda niisuguseks, nagu ta redigeeritud on. Sellepärast paluksin küll Riigikogu liikmeid jääda neile alustele, mis väljenduvad käesolevas seaduseelnõus. Pakutav kord peaks kõigiti vastuvõetav olema meie kirikule, kui ka meie riigile ta ülesannete täitmisel, seda enam, et see kord minu arvates vaigistab ja

rahuldab kõik lahtarvamised, sest ta ei võta praegustelt kogudustelt midagi käest ära, vaid jätab kõik neile, kui kogudused seda ise tahavad. Kui aga kogudused seda ei taha, siis läheb see arusaadavalt omavalitsuse kätte, sest meie riigil teist orgaani ei ole, kes surnuaedade eest hoolitsemise oma kätte võtaks. Üle ilma, vähemalt üle haritud ilma on see peaaegu igalpool omavalitsuste peale pandud.

Juhataja A. Rei: (Hüüded: Vaheaeg.) Kuna Riigikogu üle kahe tunni töötanud, siis kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.20 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.40 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**.

Juhataja A. Rei: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Lattik (krst): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra siseminister, kes oma seaduseelnõu kaitses, arvas, et selle seaduseelnõuga võime meie heas usus tulevikus lahendada kõiki raskusi, mis tulla võivad matmispaikade seaduse elluviimise juures. Mina pean tähendama kõigepealt härra siseministrile, et kui ma sõna võtsin, siis juba kõne algusel ütlesin, et mina sooviksin matmispaikade seadust niisugusel kujul näha, et tema läbi meie surnuaedade üle lahkkelid ja tülid jäädavalt kaoksid ja meie vahel, kes elus üksteisest tihti aru ei saa, valitseks rahu. See on põhimõte, millest välja läksin selle seaduse arutamise juures. Tegelikus elus olen hulk aastaid kirikuteenistuses seistes selle eest seisnud, et näiteks Viljandi koguduses, surnuaial ikka üksmeel ja rahu on valitsenud. Sinna on maetud paptiste, katoliiklasi ja õigeusulisi, — ei ole kunagi tüli ega konflikti sel alal olnud. Nii et koguduse teenistuses seisvatel isikutel on sellest küljest hea usk olemas. Kuid ühtki seadust ega määrust ei või anda hea usu peale, vaid seadused ja määrused peavad kõike täpselt ära ütleva.

Seaduse § 1 tunnistab kõik matmispaigad avalikuks ja jätab omanikuõigused kirikute ja koguduste kätte. § 8-das ja § 9-das tuleb aga uus tegur juurde, millega antakse maksude valitsemine siseministri kätte. Nii peavad kogudused oma eelarveid alati esitama siseministrile, kes neis võib kärpimisi ette võtta. Härra siseminister tähendas, et sarnane kord olevat väga tarvilik. Lugupeetud rahvaesitajad, kogudused on pidanud alati surnuaedasid korras hoidma ja ei ole vist kunagi juhust olnud, kus kogudu-

sed poleks selle peale välja läinud, et kapitaale koguda. Surnuaia kassa on ikka tühi, harva juhtub, et seal raha on. See kapitaal, need summad, mida makseti matusepaiga müümise eest, läksid omal ajal erikassasse ja neid summast võis ära tarvitada ainult surnuaedade kasuks. Siis juhtus, et olid vabad rahasummad olemas. Nii on näiteks Suures-Jaanis juhtumine olnud, et kapitaal, mis erikassasse kogus, nii suureks kasvas, et temaga ei teatud midagi peale hakata, sest surnuaed oli korda seatud. Kogudusel oli aga summast tarvis, ta palus luba neid muuks otstarbeks kasutada. Kuid luba tol korral ei antud ja nii ehitati nendest summadest kabel üles. Kogudused pole palju suutnud surnuaia kapitaalist surnuaedasid korras hoida, vaid selleks on tihti teisi summast juurde võetud. Ma tõin oma kõnes ette, et kogudused on ise sennijani surnuaia korraldamisega tegemist teinud. Nüüd selle seaduse järgi kujuneb seisukord sarnaseks, et kogudused on küll valitsejad või valdajad kõige muu üle, kuid mitte ainelise külje üle, millesse ennast politsei vahele segab ja nii või teisiti teha käsutab. See seadus näitab meile väga õieti ära, missuguseid seadusi teha ei tuleks. Jätame lihtsalt need kaks paragrahvi välja. Ma saan aru, kui riigivalitsus ennast vahele segab tervishoidlike küsimuste mõttes, nimelt kui ütleb, et ei tohi igale poole surnuaedasid valida või pind peab kuiv olema. Nii tekib selgusetu seisukord. Kogudused tahavad igaüks ise oma eelarvet kindlaks määrata ja surnuaedasid korras pidada, kuid kes tahab niisugusel korral veel asjaga tegemist teha, kui juba üks teine võim ennast vahele segab ja omalt poolt uusi korraldusi ja määrusi teeb.

Minu vastu võib härra siseminister isiklikult vaielda, kuid välja tulla ja öelda niisuguse seaduseelnõu kohta, et ta on tipp-topp, seda ei saa. (K. Einbund, põl: Üks väga väikene parandus!) Kas ta väikene või suur, seda ma ei tea. Minu tundmise järele on see õige suur viga. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Härra Gustavson, see on põhimõtte küsimus. Lugege ainult § 8-dat ja § 9-dat. (K. Einbund, põl: Tehke ettepanek sõna „maksud“ maha kustutada!)

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **T. Kalbus**.)

Mis puutub sellesse, et tulevikus, millest härra siseminister rääkis, ei või tekkida konflikte, siis ei või tuleviku kohta keegi kindel olla. Kui neid nüüd ei ole olnud, võivad tulla. Kujutame ette, meil tuleb praegustele surnuaedadele täiesti uus tegur, maetakse neid, kes ei ole ühegi ristiusu koguduse liikmed. Praegu

käib minu surnuaial õigeusu preester, käib lahkusu jutlustaja. Nemad ei astu vastu sen- nistele kommetele. Aga kui keegi tuleb ja mälestusmärgi püstitab, mis teistele haavav, ehk kirjutab sõnu, mis teist haavavad, siis on konflikt käes. Mina pean lastejumalateenistusi surnuaial ja ka leeritunde pean vahel surnuaial, surnuaedadel peetakse jumalateenistusi. Surnuaia peale on meil vaadatud alati otsekui kiriku peale, ja kujutage nüüd ette, kui keegi tahaks panna sinna mälestussamba ja kirjutada sinna peale salmi, mis otsekohe teiste tundeid haavab, mis ristiusu kiriku vastu käib. Nii kutsub uus seadus sinna tüli ja lahkhelisid, mida siamaani on ära hoitud. Ma toon teile ühe juhtumise Viljandist. Viljandi surnuaeda maeti üks minu oma koguduse liige, kes seisis oma poliitilise erakonna poolest kõigeäärmisel tiival. Teda mattis Viljandi linna õpetaja, mina ei olnud tol korral kodus. Ta maeti korralikult maha, hauale aga pandi punane lint. Hiljem hakati seda maha kiskuma ja ei jäetud ennem järgi, enne kui ma seletasin — olgu lint punane või must ükski ei tohi rüvetada surnuaeda. See on üks väike näide sellest. Lugupeetud Riigikogu liikmed, ma ütlen, ka kristlased võivad seda teistega teha. . . (Vahelhüüded pahemalt poolt.) ja tüli, seda mina tahan ära hoida, muud sihti mul ei ole. Mina olen kõigeliberaalsemat seisukohta kaitsnud, olen oma koguduse surnuaeda lasknud matta kõiki ja tahan seda ka edaspidi teha. Aga ma ütlen teile, et seadust ei anta mitte hea usu peale, nagu härra siseminister seletas, vaid seadus peab kindel ja selge olema, et vähemalt tülisid ära hoida, ja tülisid võib tulla. Ma ei räägi siin omast seisukohast, mina saan kõigest aru, aga ma räägin koguduste seisukohalt, kellel on sügav usu ja pieteedi tunne. Teie ei leia ühtki kogudust Eesti riigis, kes teisiti surnuaia peale vaatab, kui pühitsetud pinna peale, mis täiesti kirikuga sarnane. Meil tuleb silmas pidada, et meie enda rahupaika tüli ei too.

H. Anniko (krst): (O. Gustavson, stp: Õpetaja lõpetab, köster jätkab. J. Lattik, krst: Ja kellamees räägib vahele.) Ma arvan, et härra Gustavson on ka minuga nõus, mis ma kord ütlesin, et meie surnuaiad peavad rahupaigad olema, mille üle ei tarvitse riielda. Seda soovib meie rahvas ja meie kirikuvalitsus on seda ka igatepidi teostada püüdnud. Tähenatud matmispaikade seadus püüab siin teatavat rahu rikkuda ja tahtmata vaidlusi ja kokkupõrkeid esile kutsuda. On ja kõigile teada, et meie kogudused on senniste surnuaedade omanikud, kus mitmed kogudused oma surnuaiad kalli hinnaga ostnud. Kogudused on oma kulul sinna aiad

ümber teinud, kabeli peale ehitanud ja mitmesugust korraldust teinud. Nad on talitanud sellega kui oma eraomandusega. Isegi seda peame arvesse võtma, et Asutav Kogu on oma seadusega surnuaiad koguduse eraomanduseks jätnud, sest maaseaduse § 1. punkt 3 ütleb selgesti, et võõrandamise alla ei kuulu surnuaiad. Nüüd aga tullakse tähendatud seadusega ja kuulutatakse surnuaiad üldtarvitamiseks, sellejuures täitsa lahtiseks jättes, kes on tulevikus tema peremees. Ja kus õiget peremeest ei ole, siis võib arvata, missugusesse seisukorda surnuaiad tulevikus võivad sattuda. Sennine kirikuvalitsus ei ole surnuaedade tarvitamise pärast tüliküsimust teinud, vaid on rahuga ruumi andnud ka nendele surnutele, kes koguduse- liikmed ei ole, ja saab seda ka tulevikus tegema, aga oma eraomanduse õigust ei taha ta mitte ära anda. Meie kogudused ei või sellega rahul olla, et sennised surnuaiad üldtarvitamiseks kuulutatakse ja sellega nende eraomanduse õigusi rikutakse. Kui meie loogilised tahame olla, siis võiks ju ka järgmise seadusega meie kirikud üldtarvitamiseks kuulutatud saada. Missugused järeldused sellel võivad olla? Ma olen juba mõõdunud koosolekul selgesti näidanud, et tähendatud seadusel on suured puudused, mis paratamatult tüli esile kutsuvad. Aga meie keegi ei soovi seda. Sellepärast oleks minu soov, et tähendatud seadus võiks omavalitsuse komisjoni antud saada, kus see veel põhjalikult läbi saaks vaadatud, et kokkuleppe alust leida, kus kõik tülid ja riidud võiksid kaduda. Sellepärast jään mina oma endise seisukoha juurde, et tähendatud matmispaikade seadus tuleks I ja II lugemise vahel omavalitsuse komisjoni anda.

Siseminister K. Einbund: Minu arvates on seaduseelnõu sedavõrd selge, sedavõrd avalikkude ja väljapaistvate ning silmnähtavate põhimõtetega, ja seaduseelnõul on kõigist 11 paragrahvi, nii et mingit põhjust ei võiks olla komisjoni tagasiandmiseks seda rohkem, et ma ei ole kuulnud väga kaugeleulatavaid ettepanekuid, ka vastuvaidlejate poolt. Kui selle korra vastu üldse ollakse, siis peaks eelnõu tagasi lükatama, aga ei ole mingit tarvidust seda komisjoni anda. Kui aga neid parandusi arvesse võtta, mis ette toodud, siis võiks seda teha Riigikogus. Võib olla ma ei ole sugugi selle vastu, mis rkl. Lattik nõuab, et § 9. sõna „maksude“ välja jätta. Mulle on ükskõik, kas see sõna on seal sees või ei ole, ja samuti on mul ükskõik, kas § 8. on selles eelnõus või ei ole. (Vahelhüüe J. Lattik' u, krst. poolt.) Lubage, härra Lattik, kui meie veel rohkem sellest eelnõust välja jätaksime, siis hakkaks see seaduse alust muutma, aga

§ 8. ei muuda seaduse alust, vaid ütleb ainult ühe põhimõtte, mis on juhtnööriks kogudustele, et nad surnuaedu ei hakkaks kasutama kasusaamise otstarbel. See on seadusandja soov, ja kui meie ei taha sellega leppida, siis kustutame selle paragrahvi maha. Ma olen kindel koguduste heas tahtmises mitte kasu saada surnuaiast, ja sellepärast oleks § 8. allesjätmisest eelnõusse küllalt.

Mis rkl. Anniko seletusesse puutub, siis mulle näib, Teie segate juriidilised küsimused üksteisega. Kui Asutav Kogu ütles, et maa-seadus ei võõranda surnuaialuseid maid, siis ei tähenda see kaugeltki mitte, et sellega otsustatakse surnuaedade eneste omanduse või valdamise küsimus. Sellega ei anta need maad mitte koguduste omanduseks ega valdamisele, samuti nagu nad enne maaseadust ei olnud koguduste valdamisel ega omanduses. Maa-seadus vaid ütleb, et surnuaiad jäävad ka edaspidi väljaspoole varanduste harilikku tsirkulatsiooni. Samuti paiskate Teie sellega tahtmised kui ka juriidilised alused segamini, kui Teie ütlete, et siit edasi samm ja kirikud võidakse ära võtta. Selle seaduseelnõuga meie kellelgi käest midagi ära ei võta, vaid kõik jääb nii, nagu ta oli. (Vahelhüüe H. Anniko, krst poolt.) Lugege seda eelnõu, siis Teie näete, et usutunnistuslike ühingute sennised surnuaiad on avalikud surnuaiad ja mispärast sõna „sennised“ on sisse võetud, siis sellepärast, et edasi võivad kogudused asutada ka erasurnuaedu. Kõik surnuaiad, mida kogudused peale senniste surnuaedade asutada tahavad, võivad nad erasurnuaedadena asutada, muidu ei oleks seda sõna „senniste“ vaja. On ju selge, et surnuaiad jäävad koguduste valitseda, sest muidu oleks § 7. ülearune. Nõnda ei kannata Teie, kui koguduse eest kõneleja, millegi all.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Selle seaduseelnõu puhul on kristliku rahvaerakonna esitaja rõhutanud üksikuid silmapilke, mis võimalikult eraldaksid senniste surnuaedade valdajat kirikut teistest usutunnistustest ja nende tunnistajatest, nõnda nagu oleks karta, et kui inimesed surnuaedu kasutades ilma usutunnistuslike vahede peale vaatamata ühiseid puhkepaiku leiavad, siis mingisugust kahju ühele või teisele kirikule või usutunnistusele tekiks. See on mingisugune võõrastav põhiheli, mis siit läbi käib, nii et mina selle vastu pean vaidlema. Kui meil tõesti oleksid vahekorrad usutunnistuste vahel nii teravad, et igaüks oma usulises enesetundes eriliselt ärev on ja valvel seisab, et keegi teda ei puudutaks, siis võiksin niisugustest vaadetest aru saada. Aga ometi peame tunnistama,

et meil usutunnistuslikud vahekorrad sõbralikud on olnud, eriti vabas Eestis, et siin sagedasti ei teagi, kust usutunnistusest keegi pärit on. Inimesed töötavad koos, ilma et nad teaksid, missugusest usutunnistusest keegi on. See annab ometi lootust, et kui seesugune sallivuse meeoleolu edasi kestab, siis meie tõesti rahvusliku kiriku mõttele ligineme. Ja see on rahvuspoliitiliselt ja rahvuskultuuriliselt tähtis selles mõttes kõik teha, mis võimalik, et tasandada vahesid, et ära kaotada teravusi. Sellepärast on minu arvates üldine lähtekoht vastuväidete juures vastuvõtmatu, mida siin on esitatud. Eriliselt on need vastuväited ka tegelikult seisukohalt põhjendamatud. Nõnda nagu siseminister siin juba näidanud on, ei muutu surnuaedade kasutamise kui ka valdamise seisukohalt olukord selle eelnõu läbi kuigi palju. Meil ei tule siin mitte imestada, et Eesti evangeeliumi-luteriusu kirik sennisel kujul on ikka olnud ühenduses riigiga. Ta on sootu teine olnud, kui ta edaspidi olema saab. Tema täitis tähtsal mõõdul avalik-õiguslikke funktsioone. Nõnda nagu kõik registreerimise ülesanded tema käes olid, olid tal teatud õigused regulatiivmaksude poolest oma ülespidamise suhtes. Tal olid avalik-õigusliku võimu vahendid käes, mida ta võis kasutada. Muu hulgas oli ta ka surnuaedade omanik-valdaja, nii siis tähtsal määral riiklikuks teguriks. Tema oli riigivõimu esitaja ka surnuaedade korraldamisel. Kui meie sellejuures silmas peame, et ta kui riiklike ülesannete täitja on surnuaedasid kasutanud ja neid kasutanud avalik-õigusliku orgaanina, siis on iseenesest mõistetav, et need surnuaiad avalikud olid. Järjekult ei ole siin midagi muutunud ja need surnuaiad jäävad praeguse seaduse tähe all ka edaspidi avalikudeks surnuaedadeks. Ja kui see nõnda on, siis on ju loomulik, et nendega ei saa nii ümber käia, nagu erasurnuaedadega. Siin ei oleks mitte muudatustega tegemist, vaid see oleks muudatus, mida rkl. Anniko soovib. Siin on juba näidatud, et meil mingisuguseid põhimõttelikke, ei ka tegelikke raskusi ei ole olnud surnuaedade kasutamisel, kuna seal üksikute usutunnistuste tunnistajate matmisel pole igakord vahet tehtud. Iseäranis vabadusvõitluse päevil on mitmesugustest usutunnistustest kodanikke ühte hauda maetud. Üksikute perekondade liikmed on tõeliktult mitmest usutunnistusest olnud, keda on ikka maetud perekonna matusepaika avalikkudel surnuaedadel, kus mingisuguseid raskusi ei ole olnud. Mispärast peame meie siis muudatusi ette võtma, ilma et selleks mingisugust tarvidust oleks?! Kui meile niisugust põhimõttelikkude muudatust soovitatakse selle väitega, et kirikud muidu ei ole nagu surnuaedade peremehed, siis on need

väited kõik ekslikud. Meil ei ole meie Balti eraseaduse järele, ei ole üldse meie maksva õiguse korra järele piiramata omandusõigust maa kohta. Kui Kaarli kirik näiteks tahaks oma maatükki, mis tal kiriku kõrval kolmnurgas olemas on, kasutada vahest nii, nagu seda koguduste esitajad arvavad, siis ei saa nad seda mitte, sest seadus ja seaduse täitjad astuvad sinna vahele. Katsuge asutada sinna mõni bensini-ladu või püssirohukelder, kuigi koguduse nõukogu seda lubab. (Vahelhüüe: Mitte majagi ei saa ehitada!) Ei saa tõesti mitte majagi ehitada. See ei ole mitte kiriku juures üksi nõnda, vaid iga omanik tunneb, kui piiratud tema on. Meil ei ole eraomanduse õiguses seda mõistet üldse enam olemas, et omanik võiks oma omandusõiguse objektiga teha, mis ta tahab, kas teda halvendada, teda sisemise olemise poolest muuta. Kõik niisugused põhimõttelikud piiramatus mõisted on muutunud ühiskondlikkude huvide ja ühiselu nõuete kohaselt. Piiratud on iga omanik, iga valdaja seda rohkem, mida rohkem seda nõuab ühiskondlik huvi. Ja kui meil ühiskondlik huvi nõuab, et surnuaedade valdajad mitte nende surnuaedadega ümber ei või käia, nagu äärmise Rooma eraomanduse piiramatus mõiste seda lubaks, siis on nad kohustatud neid ühiskondlikkude nõuete kohaselt tarvitama. Ja kui nad nüüd kohustatud on end kitsendada, siis ei ole siin mingisuguse erilise kitsendamisega kiriku suhtes tegemist, vaid see on täiesti üldine nähtus ja ühiskondlikult tarvilik ja soovitav. Järelilikult on meil siin ainult otstarbekohasusega tegemist. Ja kui meie siin otstarbekohasuse seisukohalt välja läheme, siis näeme, et siin on katsutud kokkusuunitada mitmesuguseid huvisid. Kui sellelt seisukohalt seda seaduseelnõu vaadata, siis peab ütleva, et ei tohiks ükski kogudus ega koguduse esitaja närvilikuks muutuda. Ainus määrus, mis seal võib teoreetiliselt veidi kartusi sünnitada, on see, et kui kogudus sundmäärusi, mis siseministri poolt välja antakse, ei täida, siis võidakse ta käest surnuaed ära võtta. Aga nagu härra siseminister juba tähendas, ei ole see määrus mitte valitsuse poolt esitatud, vaid see nõudmine on üldkommisjonis juurde võetud. Temal ei ole oluliku tähendust ja et ta ei närveeriks, võiks see välja jätta, ilma et sellest seadus kuidagiviisi kahju saaks. Oluliselt ei muuda see asja. Kui aga kogudus kohustusi ei täida või surnuaedade mõtte vastaselt seda pinda kasutatakse, siis tuleb edaspidi seadusandlikul teel ikkagi mõni novell anda, mis seda asja korraldab. Nii ei ole ka siin põhjust vastu vaielda ja seda muudatust võimatuks pidada.

Ühte ja teist viisi võib seda teha. Võimatu oleks aga tõesti see seisukord, kui meie isegi surnuaedade suhtes, kus meie kõik üksteist peaksime leidma, hakkaksime suurt vahet tegema ühe või teise usutunnistuse, ühe või teise ilmavaate esitaja vahel. Siin on see nii kitsas ja nii ajast maha jäänud seisukoht, et meil sellepärast ei ole tarvis mitte avalikkude surnuaedade kasutamise küsimuses lahkuminekuid teha, vaid teatav vastastikuse arusaamise tunne peaks siin kaasa aitama, et kõik niisugused teoreetilised küsimused kõrvale jääksid praktilise elu nõuete ja isegi sennise elukäigu kohaselt. Sennine elukäik näitab just, et meie ligineme üksteisele ka niisugustes praktilistes küsimustes. Meil ei ole tarvis seadusandlikult kuidagiviisi okkaid luua, mille vastu inimesed üksteisele liginedes tõukuksid. Niisugune rahvusliku kokkuleppe vaim, mis meid peab katsuma ühendada riigirahvana kõigis küsimustes, peab ka siin kokkuleppele viima. Ja meie leiame end, ilma et seal kellegi enesetunne või elulised huvid puudutatud oleksid.

V. Linnamägi (krst): Austatud Riigikogu liikmed! Käesoleva seaduse puhul on palju räägitud. Mina ei võtnud sõna mitte sellepärast, et mul oleks mingisugune viha-vaen või usuline sallimatus, ei ka mitte kitsarinnalsuse pärast, vaid teen seda otstarbekohasuse pärast. Ja just otstarbekohasuse pärast on tarvis seadusele siiski teine iseloom anda. Seadus ütleb, et matmispaigad jagunevad avalikkudeks ja eramatmispaikadeks, ja avalikkude matmispaikade alla loetakse ka praegused kirikute surnuaiad. Öeldakse, et nad on ju siia maani ka avalikud olnud, mis ka teatavas mõttes õige. Nad on avalikud, aga mitte avalikud selles mõttes, nagu nad praeguse seaduse järgi olema saavad. Siin on suur vahe. Ei ole mitte õige, et nagu siseminister tõendas, peale kiriku surnuaedade muid avalikke surnuaedu ei olnud. Peale nende oli veel muid avalikke surnuaedasid, nagu näiteks sõjaväe surnuaiad kui ka haigemajade surnuaiad, kuhu maeti kõigist konfessioonidest inimesi, kes sõjaväes või haigemajas ära surid. Koguduste, kirikute surnuaiad olid kõigepealt konfessionaal surnuaiad, olgugi, et nad avalikku iseloomu kandsid — igal konfessionil oli oma surnuaed, ühissurnuaeda, kus kõik konfessionid oleksid ühendatud olnud, ei olnud. Niisugust eraldamise tendentsi pooldas ka seadusandlus ja valitsus. Ja kui siis ehk mingil juhtumisel kogudus oleks sunnitud olnud oma surnuaiale kedagi surnut matma näiteks riigivõimu surve, siis muidugi ilmaski ei saanud sundida ega ei sunnitud katoliku või luteriusu surnut teisele surnuaiale, näiteks Vene surnuaiale

matma, kui seal oli olemas vastava konfessiooni surnuaed. Surnu maeti ikka sinna, kuhu tema oma usu kuuluvuse poolest matta tuli. Pealegi olid kõik kodanikud sunnitud mingi usutunnistuse liikmed olema. Praegu on aga lugu hoopis teine. Meie teame, et kirikut lahutatakse riigist ja keegi ei ole kohustatud kiriku liige olema. Tähendab, saab olema osa kodanikke, kes seisavad väljaspool kirikut. Ja kui nüüd sunnitakse just sunduslikult matma väljaspool kirikut seisvat surnut kiriklikule surnuaiale, mis on ju avalik, siis on see igatahes juba teatud mõttes pahanduseks mitmele kogudusele, kes nende valdajad on. Miks ei või linnad avalikke surnuaedu asutada, kuhu maetakse väljaspool kirikut seisvad kodanikud, see on ju seadusega neile lubatud ja ka kohustav neile. Nähtavasti aga ei taheta seda mitte, et linnad ja omavalitsused asutaksid erasurnuaedasid väljaspool kirikut seisvate kodanikkude jaoks, vaid seks otstarbeks tahetakse utiliseerida olemasolevaid konfessionaalseid surnuaedu, kuhu sunnitakse matma isikuid, kes väljaspool kirikut seisavad. See on selle seaduse sisu ja mõte. Kuid küsimus on väga tähtis ja sel teel mitte lahendatav. Meie teame, et surnuaiad ei ole kaugeltki veel korras, vaid on väga viletsas seisukorras surnuaedasid, ja kogudustel on palju tegemist, et sundida koguduseliikmeid surnuaedu korras pidama. Kui nüüd surnuaiad on ainult kogudusteliikmete surnuaiad, siis moraalselt vähemalt on kohustatud ka need kogudusteliikmed koguduse nõukogu otsuseid täitma. Kui aga surnuaia peale on maetud hulk surnuid, kelle omaksed sugugi mitte koguduseliikmed ei ole, kes väljaspool kirikut seisavad, siis ei ole ka kogudusel mingisugust võimalust ei moraalselt ega muud survet avaldada nende omaksete peale, surnuaia korrashoidmise mõttes. Siin tuleb see raskus, kui meie tahame avaliku surnuaia alla viia konfessionaalsed surnuaiad. Kogudus, kes surnuaia valdaja, ei suuda oma korraldustega siis mingisugust sihti kätte saada surnuaia korrashoidmise suunas ja viimased muutuksid veel inetumaks, kui nad nüüd vahest on. Miks on tarvis olemasolevaid konfessionaalseid surnuaedu viia avaliku surnuaia mõiste alla, selle tõenduseks ei ole põhjendusi ette toodud. Riiklik tarvidus seda ei nõua. Jäägu nad selleks, mis nad on, ja lubatagu kogudusi neid endiselt valitseda ja korraldada. See on tarvilik tingimata meie rahva nõuetele ja ka kultuurilises mõttes soovitatav. Vastasel korral viib meid käesolev seadus sammu kultuurilises edenemises tagasi, aga mitte edasi.

Juhataja **T. Kalbus**: Lõpusõna on arundjal.

Aruandja **M. Juhkam**: Pean vastuseks rkl. Linnamägi'le tähendama, et omandusõigusesse seaduseelnõu mingisuguseid muudatusi ei too. Praegused matmispaigad on kõik avalikud. 90% surnuaedadest on kas endiste mõisnikkude või Vene kroonu poolt kinditud maapinnal. Mõisnikkude maad võõrandati maaseadusega, kuna Vene kroonu maad läksid riigile rahulepingu põhjal. Järelikult on need maad riigi, ja kui kogudused tahaksid nende maade omanikuks saada — tuleks esitada selleks eriseadus.

Praegused matmispaigad jäävad ka edaspidi koguduste valitseda. (V. Linnamägi, krst: Seda ei ole eelnõus öeldud.) Ma arvan, et ka siin maksab põhimõte, et see, mis seaduses keelatud ei ole, lubatud on. Ja kui nii, siis on loomulik, et kogudused matmispaikades korraldusi teha ja maksma panna võivad. Küsimused, kuhu matta vabausulisi või väljaspool usku seisvaid isikuid ja kuidas ära hoida haavavaid mälestusmärke ja pealkirjasid, on lahendatavad, sest ei ole takistusi, et kogudused ka edaspidi võivad maksma panna vastavaid korraldusi, võivad eraldada kohti matmispaigaks neile, kes seisavad väljaspool kirikut. Rkl. Anniko ettepanek, anda seaduseelnõu omavalitsuse komisjoni, ei ole vastuvõetav. Seaduseelnõu on arutatud väga kaua. Omavalitsuste poolt ei ole ühtki märkust ega ühtki vastuväidet seaduseelnõu kohta esitatud. Ma saaksin aru, kui Riigikogul oleks mingisugune eriline usuasjade komisjon, kes eelnõu veel kord kaaluks. Aga omavalitsuse komisjoni ei ole põhjust eelnõu anda.

Juhataja **T. Kalbus**: On kaks ettepanekut tehtud. 1) aruandja poolt seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja rkl. Anniko ettepanek, et seaduseelnõu saaks I ja II lugemise vahel omavalitsuse komisjoni antud. Enne panen hääletamisele ettepaneku seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud. Nüüd panen hääletamisele rkl. Anniko ettepaneku, anda seaduseelnõu I ja II lugemise vahel omavalitsuse komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Lõpetada!) Sõna on ettepaneku kohta rkl. Juhkam'il. (M. Juhkam, tõer: Ei tarvita.) Sõna on järjekorras rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp): Ma tahtsin tehtud ettepaneku kohta tähendada niipalju, et vanematekogu otsus vastu võeti, rühmadele südame peale panna — mitte esineda ettepanekutega, koosolekuid enneaegu katkestada ega kvoorum

küsimust üles tõsta. Nüüd on aga kristlaste rühm selle peale vaatamata seda ometi teinud. (Vahelhüüded.) Härra Linnamägi kuulub vist ikka veel kristlaste rühma. Päris päise päevaaegu seda salgama tulla, see teeb ju võimaluks Teiega üldse tõsiselt kõneleda. Ma rõhutan: vanematekogus vastuvõetud otsuse põhjal vaidlen ma vastu tehtud ettepanekule.

Juhataja **T. Kalbus**: On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. Kes on koosoleku lõpetamise poolt, palun kätt tõsta. Koosoleku lõpetamise poolt ei ole ühtki häält, — seega kestub Riigikogu koosolek.

12. Perekonna- Üldkommissjoni aru- seisu seadus — andja **O. Gustavson**: I lugemisel. Käesoleva seaduse kohta

lubatagu teha mõned üld- märkused. Seaduseelnõu oleks võib olla äratanud rohkem vaidlusi siis, kui üldkommissjon ei oleks koristanud teelt kivi, mille otsa oleks võidud teatud poolt komistada. Ma mõtlen nimelt registreerimisasutuste süsteemi. Ühelt poolt toimivad siin omavalitsuse asutused — valla-, alevi- ja linnavalitsused, — teiselt poolt aga usuühingute vaimulikud. Vahe nende kahtelselt ametnikkude vahel seisab vaid selles, et esimesed, peale perekonnaaktide, peavad veel perekonna registrit, kuhu kantakse kõik kodanikud. Teised aga seavad kokku akte, millest nad saavad ärakirjad vastavale omavalitsusele, sellekohaste sissekannete tegemiseks perekonna registrisse. Perekonnaseisu muudatuste registreerimine on nii esimeste kui ka teiste juures puhtkodanlik toiming, millele vaimulikkude juures võib soovikorral järgneda ametlik kirikutalitus, millel aga juriidilist tähendust enam ei ole.

Enne kui peatuda tähtsamate muudatuste juures, mis üldkommissjon perekonnaseisu seaduses teinud, lubatagu lühidalt heita pilk perekonnaseisu seaduse saamisloole.

Esimene perekonnaseisu seadus võeti meil vastu juba Asutavas Kogus 29. juunil 1920. a. See seadus oli samuti rajatud kodanliku registreerimise põhimõttele. Territoriaalüksusteks olid võetud meie kogukonnad, see tähendab linnad, alevid ja vallad. Seadusega ühel ajal oli aga otsustatud see seadus maksuma panna eriseadusega, missugune aga siiamani on jäänud maksuma panemata. Asutava Kogu poolt vastuvõetud ja „Riigi Teatajas“ väljakuulutatud seadus on selle tagajärjel õhku rippuma jäänud. 1922. aastal esitas Vabariigi Valitsus Riigikogule uue eelnõu. Uus eelnõu oli rajatud territoriaalüksuste mõttes sootu uuele põhimõttele. Kohtuministerium oli selle eelnõu väljatöötaja ja tahtis kogu korralduse oma võim-

konda üle võtta. Registreerimise territoriaalüksusteks ei olnud enam kogukonnad, vaid olid kavatsatud uued paremad sellekohased üksused; perekonnaseisu registreerimine pidi pandama sellekohaste nimetatud ametnikkude peale; perekonnaseisu arhiivid oleksid asunud mitte maakonna- ja linnavalitsuste, vaid rahukogude juures jne. Selle eelnõu arutamisel Riigikogus tõsteti üles küsimus, kas see uus süsteem Eesti riigile mitte liig kalliks ei lähe ja kas siiski vahest otstarbekohasem ei oleks perekonnaseisu aktide registreerimist omavalitsuste peale panna. Neist seisukohtadest välja minnes paluti Vabariigi Valitsust uus eelnõu välja töötada, lähtudes neist seisukohtadest, mis Asutava Kogu poolt vastuvõetud eelnõus fikseeritud. Siseministerium seadis ka uue eelnõu kokku ja esitas valitsuse kaudu Riigikogule. Vahepeal aga tuli valitsuse kriis ja pärast II Riigikogu kokkuastumist võeti Vabariigi Valitsuse poolt tähendatud eelnõu ühes siseministeriumi kavaga tagasi ümbertöötamiseks. Seaduseelnõu anti omavalitsuse komisjoni, kes uue eelnõu välja töötas, kus sisse võeti, et perekonnaseisu registreerivate ametnikkude hulka kuuluvad ka vaimulikud. See seaduseelnõu esitati Riigikogule ja anti üldkommissjoni arutada. Üldkommissjoni alamkommissjonis viidi alguses läbi tähtis muudatus: kustutati maha perekonnaseisu ametnikkude hulgast vaimulikud. See tähendab, et perekonnaseisu muudatusi pidid registreerima ainult omavalitsuse ametnikud. Pärast läks see küsimus üldkommissjoni pleenumi ja seal leiti, et asja enese huvides ning praktiliselt seisukohalt vaadates on otstarbekohasem panna ühelt poolt see töö omavalitsuse ametnikkude peale, selle juures aga teiselt poolt võimaldada neile, kes seda soovivad, oma perekonnaseisu muudatusi registreerida ka vastavate vaimulikkude juures. Vaieldi vaid selle põhimõtte pärast, kas vaimulikule tuleb teha kohustuseks kõike soovijaid jutule võtta või registreerida ainult nende kodanikkude perekonnaseisu muudatusi, kes kuuluvad vastavasse usutunnistusesse. Üldkommissjon pooldas kindlasti põhimõtet, kui võtta vaimulikke perekonnaseisu registreerimise ametnikkudeks, siis peavad nad registreerima kõik muudatused, selle peale vaatamata, missugusesse usutunnistusesse nad kuuluvad.

Seaduseelnõu üldkommissjoni poolt muudetud kujul esitati Riigikogule juba läinud aasta kevadel. Siis aga leiti, et Riigikogu lõppev istungjärk ei ole küllalt soodne niisuguse tähtsa seaduse arutamiseks ja vastuvõtmiseks ning nii pidi perekonnaseisu seaduse arutamine viibima veel terve suve. Nüüd on jõutud tema arutamiseni.

Lubatagu mulle veel teha paar märkust nende muudatuste kohta, mis üldkommisjon teinud käesolevas eelnõus. Kõigetähtsamaks muudatuseks üldkommisjoni poolt oli see, et perekonnaseisu arhiivid tunnistati tarbetuks ning jäeti eelnõust välja. Need arhiivid pidid asuma maakonnavalitsuste juures vastava linna ja maakonna jaoks. Tallinna ja Tartu linna jaoks olid ette nähtud erilised arhiivid. Arhiivi ülesanded olid: alal hoida perekonnaakte, valvata perekonnaseisu registreerivate ametnikkude seaduspärase talitamise järele, anda välja tunnistusi ja dokumente ning pidada perekonnaseisu registreid. Üldkommisjoni enamus leidis aga, et aktide ärakirjade alalhoidmine tuleks odavuse mõttes panna siseministeeriumi peale. Samuti kaheldi selle juures, kas on praktilist väärtust neil registritel, mis maakonnavalitsuste arhiivides. Need registrid osutuksid surnud materjaaliks, millistest kuigi palju kasu ei saada omavalitsuste praktilises töös. Omavalitsused aga peavad võima perekonnaregistrit kasutada, kui teatud põhimaterjaali mitmesuguste tarvilikkude nimestikkude kokkuseadmisel.

Järelvalve suhtes arvati, et ei ole mingit mõtet perekonnaseisu ametnikkude järelvalvekorda eristada harilikust järelvalvekorrast. Leiti, et valla- ning alevisekretäärid on nii-kui-nii vastutavad oma tegevuse eest harilikus maksvas järelvalve korras. Kõigil neil kaalumistel võeti vastu otsus: arhiiv hoopis kustutada, panna perekonnaseisu aktide teiste eksemplaaride alalhoid siseministeeriumi, perekonna registrite pidamine omavalitsuste peale, samuti vastavate tunnistuste väljaandmine. Rääkimata sellest, et see uus korraldus kogu asjaajamise odavamaks teeb, — arhiivid oma ametnikkudega läheksid riigile õige tublisti maksma — on paremus veel selles, et nüüd vallavalitsustel võimalik on perekonna registrid kasutada oma praktilises töös. Praegu on vallad ses suhtes enam kui täbaras seisukorras; vanad rulliraamatud on kaotatud. Omavalitsustel ei ole selle tagajärjel enam mingit ülevaadet vallas elavate kodanikkude kohta. Minge seadke niisugustes oludes kokku nimekirjad koolialaste laste, maksukohuslaste ja sõjaväeteenistuste kohuslaste kohta. Need on tööd, milliste tegemisel väga viljakalt saaks käsitada perekonnaregistreid.

Üldkommisjon luges tarvilikuks sisse seada perekonnaregistrid mitte ainult nende kodanikkude kohta, kelle perekonnaseisu muudatusi käesoleva seaduse põhjal registreeritakse, vaid kõigi kodanikkude kohta. Teiste sõnadega: tuleb teatud aja kestes, mille määramine on jäetud siseministeeriumi kompetentsi, omavalitsusi kohustada kõikide nende piirkonnas

elavate kodanikkude kohta sisse seada perekonna registrid, selleks ära kasutades kõiki olemasolevaid dokumente ja kirju, mis asuvad kiriku-vaimulikkude ja teiste vastavate ametasutuste juures. Sellele põhimõttele on teatud poolt vastu vaieldud. Riigikoguski ei jäeta vist juhusel tarvitamata sellele nõudele vastu rääkida.

Siis on veel vastu võetud väiksemaid muudatusi perekonnaseisu ametnikkude suhtes. Vabariigi Valitsuse ettepanekus olid ette nähtud perekonnaseisu ametnikkudeks vallas ja alevis vastava valla või alevi sekretäär või valla- või alevivalitsuse liige ja linnades eriametnik, kusjuures vähemates linnades võis perekonnaseisu ametnikuks olla ka linnavalitsuse liige. Üldkommisjonis leiti, et kõigekohasemaks osutub tähendatud töö äratemiseks valla ja alevi sekretäär ja fikseeriti kindel seisukoht: vallas ja alevis on perekonnaseisu ametnikuks valla või alevi sekretäär. Valikut ei ole. Edasi leiti, et normaalseks tuleb lugeda korda, kus linnadeski perekonnaseisu ametnikuks on linnavalitsuse liige. Suuremate linnade suhtes, kus tööd rohkem, tehti erand selles mõttes, et perekonnaseisu ametniku kohused võib panna ka eriametniku peale.

Peale selle nagu ma juba tähendasin, on vastu võetud parandus: peale omavalitsuste ametnikkude kuuluvad perekonnaseisu ametnikkudeks ka vaimulikud — evangeeliumi-luteri, apostliku-õigeusu ja Rooma-katolikuusu vaimulikud automaatselt, vastavate keskvalitsuste ettepanekul, teiste usulahkude vaimulikud aga ainult siis, kui Vabariigi Valitsus neile selleks vastava loa annab.

Olgu veel märgitud üks väike muudatus: perekonnaseisu muudatuste registreerimine on tehtud igal juhtumisel maksuvabaks. Vabariigi Valitsuse seisukoht oli ses mõttes poolik. Kõik muudatused perekonnaseisu registreerimises, nagu sündimiste ja suremiste registreerimine oli maksuta, abiellumise registreerimine aga — maksuline. Üldkommisjon kustutas selle, leidis, et siin on ühtlane seisukoht vastuvõetavam: olgu ka abiellumiste registreerimine maksuta.

Ühenduses sellega võeti veel vastu väike praktiliselt aga õige tähtis muudatus. Vabariigi Valitsuse ettepanekus oli ette nähtud, et abielluda soovijate sooviavaldus peab olema suusõnaline. Üldkommisjon leidis, et see asjata raskusi teeks kodanikkudele ja võeti sellepärast vastu teine moodus, et peale suusõnalise teadaande võib registreerimise sooviavalduse esitada ka kirjalikult, muudkui need teadaanded peavad notariaalselt kinnitatud olema.

Lõpuks olgu veel märgitud uus põhimõte, mis vististi Riigikoguski pikemaid vaidlusi

äratab. See on: ühtki surnut ei saa matta muidu, kui peab olema surma kohta arstitunnistus. Linnades on see seisukoht juba läbi läinud. Arvati, kui linnade suhtes sest nõudest loobuda, oleks see samm tagasi. Eestkätt kannataks selle all statistiliste andmete täpsus. Surma põhjust ei saa lihtnimene isegi ligikaudu ära määrata, vaid siin on ikkagi kõige kompetentsem arst. Ometi mööndas üldkommisjon, et täies ulatuses seda nõuet maa suhtes praegu teostada veel ei saa. Meil on praegu arstidevõrk õige hõre. Arstid ei ole kättesaadavad. Sellepärast nähti ette paralleelvõimalus: arsti mitte kättesaamise puhul võib surmatunnistuse välja anda ka üks omavalitsuse liige või politseiametnik. Arvati, et politseiametnikud ühelt poolt ja omavalitsuste liikmed teiselt poolt niivõrd kättesaadavad igale kodanikule, et neilt tunnistuste nõutamine raskusi tekitada ei tohiks. Selle juures oli isenesest mõistetav, et surmatunnistused peavad olema maksuta. Muidu ei saaks kehvad inimesed üldse surmatunnistust nõutada.

Tähendatud paranduse vastuvõtmisega langeb loomulikult ära tarve, et surmajuhtumise registreerimisel peaks igakord juures olema üks tunnistaja, kes ühes teistega aktile alla kirjutaks.

Vastuvõetud paranduse tagajärjel langeb vastutus surmajuhtumise tõelikkuse eest täies ulatuses surmatunnistuse allakirjutaja peale. Sellepärast kustutas üldkommisjon surmast teataja allkirja nõudmise, võttes vastu paranduse, et surmaaktile kirjutab alla ainult ametnik.

Lõpuks seaduse maksmapanemise kord. Vabariigi Valitsusel oli perekonnaseisu seaduse maksmapanemiseks ette nähtud eriseadus. Üldkommisjon arutas maksmapanemise seadust ja jõudis otsusele, et ta on tarbetu. Võeti perekonnaseisu seaduse maksmapanemise seadusest 3 tarvilikku paragrahvi, kanti need perekonnaseisu seadusesse ja otsustati perekonnaseisu seaduse maksmapanemise seadus esitada Riigikogule arutamiseks äravõtmiseks.

Need oleksid tähtsamad muudatused, milised üldkommisjon perekonnaseisu seaduses ette võttis. Üldkommisjoni nimel teen ettepaneku seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hüüded: Lõpetada.)

Juhataja **T. Kalbus**: Ettepanek on tehtud lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretäär **J. Holberg**.

